

DIRK MONSMA EN HANS MUIDERMAN

CULTUUR COACH

SCHAKEL TUSSEN SCHOOL
EN CULTURELE INSTELLING

DE CULTUURFORMATIE DECEMBER 2010

**CULTUUR
COACH
SCHAKEL TUSSEN SCHOOL
EN CULTURELE INSTELLING**

EEN UITGAVE VAN DE CULTURFORMATIE

PROLOOG

DE SCHAKEL TUSSEN SCHOOL EN CULTURELE INSTELLING

Cultuureducatie is in Nederland een sterk ontwikkeld en gevarieerd werkveld. Sinds jaar en dag gebeurt er veel op tal van scholen. De rijkdom aan werkvormen en functies is nauwelijks te overzien. Maar deze rijkdom heeft ook een schaduwkant: het onderscheid in functies is moeilijk te maken, keer op keer wordt het wiel weer uitgevonden en wie weet nog wat een kind aan cultuuronderwijs nodig heeft? Bij de start van de 'Impuls brede scholen' koos de Cultuurformatie (zij is samen met ondermeer NOC*NSF en de VNG partner bij het uitvoeren van deze Impuls) ervoor aan te sluiten bij de sterke wens van velen in het veld om 'de diepte in te gaan' en de aandacht te richten op de inhoud van het cultuuronderwijs. Kunnen de ervaringen van de cultuurcoaches ons leren hoe de focus in de cultuureducatie weer op de kern gericht kan worden, op het kind, het vak, de klas, de school?

Cultuurcoaches als verkenners

Bert Holvast

Cultuurcoaches zijn vrouwen en mannen die op en rond brede scholen werken. Zij zijn de schakels tussen de school en de culturele instelling en op dit moment werken 130 cultuurcoaches op brede scholen van 54 gemeenten. Dit aantal kan de komende tijd meer dan verdubbelen. Cultuurcoaches zijn 'combinatiefunctionarissen brede scholen, sport en cultuur' en een structurele Impuls van de ministeries van VWS en OCW maakt de komst van enkele duizenden van hen mogelijk (het grootste deel daarvan in de sport). Al deze mensen hebben gemeen dat ze met één been in het onderwijs staan en

met het andere been in de cultuur of de sport. De gemeentebesturen maken de keuze met welke scholen en culturele organisaties of sportverenigingen zij de combinatiefuncties invullen.

De Cultuurformatie heeft onderzoek gedaan naar de ervaringen van de eerste tientallen cultuurcoaches. Zijn het kunstenaars of andere professionals? Met welke boodschap zijn zij op pad gestuurd en door wie? Werken zij met kinderen of zijn zij vooral aan het regelen en coördineren? In het midden van deze publicatie leest u daar meer over.

De vraag of cultuurcoaches inderdaad als toekomstverkenners kunnen worden gezien hebben wij voorgelegd aan een vijftal kritische maar zeer betrokken deskundigen. Over hun opinies en inzichten leest u verderop.

Spannende tijden

De cultuur- en erfgoedinstellingen, maar ook de bibliotheken, zullen het in de toekomst met aanzienlijk minder geld moeten doen. De kortingen op de budgetten zijn zo groot dat weinig bij het oude kan blijven. Wanneer de storm over de bezuinigingen is gaan liggen zal de aandacht uit moeten gaan naar de hervormingen die de brede cultuursector nodig heeft. Vanuit dit perspectief zal ook naar de toekomst van de cultuureducatie moeten worden gekeken. Uit het in deze publicatie gepresenteerde onderzoek en de opiniestukken blijkt dat de 'Impuls brede scholen' en de cultuurcoaches prima instrumenten zijn om deze toekomst te verkennen en het debat daar over te voeren. Willen inhoud

en kwaliteit weer centraal komen te staan dan zal ook de organisatie en het beleid moeten worden aangepast. De inhoud is verwaarloosd omdat binnen het beleid de nadruk jarenlang heeft gelegen op randvoorwaarden, planning en coördinatie. Met het bijna geheel decentraliseren van alle bevoegdheden is er een (te) grote diversiteit in doelen en programma's ontstaan.

De Cultuurformatie, als breed strategisch samenwerkingsverband, zoekt met deze publicatie het debat met alle betrokkenen. Om politici ervan te overtuigen juist nu cultuureducatie en publieksparticipatie als speerpunten te blijven zien. Maar onze grootste wens is dat we een perspectief weten te schetsen dat de cultuur- en onderwijswereld kan inspireren en dat we zo samen een programma kunnen ontwerpen en uitvoeren voor een structurele en duurzame aanpak van cultuuronderwijs. Als we het met elkaar eens zijn – en bereid zijn daar een vuist voor te maken – dat ieder kind echt recht heeft op cultuuronderwijs, dan moeten we de versnippering voorbij. Dat heeft ook ingrijpende consequenties voor cultuur- en erfgoedinstellingen.

Bert Holvast is directeur van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen en procescoördinator van de Cultuurformatie.

Opmaat naar een moderne cultuurdocent

De onderstaande mensen zijn gevraagd op persoonlijke titel te reageren op de onderzoekresultaten:

Dirk Monsma en Hans Muiderman zijn in de wereld van cultuur en school geen onbekende. Zij signaleren dat het aantal vakdocenten sterk is teruggelopen en de kennis over cultuuronderwijs in het primair onderwijs zienderogen verdampt. Maar zij denken ook dat met cultuurcoaches de cultuureducatie weer terug kan worden gebracht naar de kern van de school.

Zij vinden dat elk kind tien jaar lang recht heeft op minimaal twee uur cultuuronderwijs per week, en dat de brede scholen hiermee zouden moeten beginnen. Een uur binnen de traditionele schooltijd en minimaal een uur in de verlengde schooltijd samen met een culturele instelling. In het opiniestuk, waarmee deze publicatie begint, wordt uitgewerkt hoe de komst van (veel meer) cultuurcoaches dit toekomstperspectief dichterbij kan brengen.

Theisje van Dorsten is verbonden aan de Universiteit Groningen waar zij met de hoogleraar Barend van Heusden werkt aan het onderzoekproject Cultuur in de Spiegel. Theisje denkt dat cultuurcoaches op inhoudelijk vlak een grote slag kunnen slaan als zij er beter in slagen het binnenschoolse en buitenschoolse met elkaar te verbinden. Daarbij kan het theoretisch kader van Cultuur in de Spiegel helpen. Dit kader wordt mede op verzoek van OCW ontwikkeld.

Eeke Wervers is als senior projectleider bij Cultuurnetwerk Nederland betrokken bij de training van interne cultuurcoördinatoren. Van deze ICC-ers, meestal leerkrachten, zijn er inmiddels meer dan 3700 werkzaam op (brede) scholen. Eeke beschrijft dat de cultuurcoaches en de ICC-ers in uiteenlopende situaties goed kunnen samenwerken maar dat een gedeelde visie op cultuureducatie nodig is voor een goede taakafbakening.

Claudy Oomen is als onderzoeker en adviseur werkzaam bij OBERON.

Zij is betrokken bij de monitoren cultuureducatie en de jaarberichten brede scholen. Claudia is enthousiast: zij denkt dat het aanstellen van cultuurcoaches dé manier kan zijn om de passie, de expertise en het netwerk van de culturele instellingen te laten samenkomen met de vraag van het onderwijs. Cultuurcoaches als voorlopers naar een nieuw model waarbij het echt om brede scholen gaat.

De officiële definitie van het Rijk voor een combinatiefunctie:

Een combinatiefunctie is een functie waarbij een werknemer in dienst is bij één werkgever, maar gelijk – of in ieder geval voor een substantieel deel – te werk wordt gesteld in of ten behoeve van twee werkvelden/sectoren. Een combinatiefunctie bestaat derhalve uit twee delen, die binnen- en buitenschools kunnen worden ingezet.

Schetsontwerp voor het profiel van de cultuurcoach:

De cultuurcoach heeft een culturele, artistieke achtergrond en een onderzoekende werkhouding. Met een combinatie van vakmanschap en engagement gaat hij of zij een duurzame relatie met een school aan: in de klas, met de leerlingen.

De cultuurcoach:

- zorgt voor de inhoud van het cultuuronderwijs (binnen en buiten school) en realiseert daarmee de culturele loopbaan van de leerlingen;
- oefent met de leerlingen vaardigheden en technieken;
- heeft oog voor het vergroten van de creatieve vermogens van de leerlingen;
- leert de leerlingen gevoelens, gedachten en ideeën te uiten;
- en bouwt bruggen tussen de culturele instelling en de school en vice versa.

De cultuurcoach verpersoonlijkt de school en de culturele instelling samen.

Kengetallen cultuurcoaches per 1 juli 2010

Aantal: 130

Omvang formatie: 60,5

Aantal gemeenten: 54

Verhouding primair- voortgezet onderwijs: 5:1

De 'Impuls brede school, sport en cultuur' beoogt:

het aanstellen van zogenaamde combinatiefunctionarissen. Men verwachtte dat er in 2012 tenminste 2500 fte aan combinatiefunctionarissen aan het werk zouden zijn. De volgende fte verdeling werd bij de impulsregeling nagestreefd:

- tenminste 850 fte aan combinatiefunctionarissen actief in het primair onderwijs
- tenminste 250 fte's aan combinatiefunctionarissen in het voortgezet onderwijs
- tenminste 1250 fte's aan combinatiefunctionarissen in de sportsector
- tenminste 150 fte's aan combinatiefunctionarissen in de cultuursector

Hierbij is uitgegaan van een normbedrag van € 45.000 per fte. Dit bedrag is naar boven bijgesteld naar €50.000, tegelijkertijd zijn de aantallen met tien procent naar beneden bijgesteld.

Dit onderzoek gaat over de combinatiefunctionarissen in de cultuursector, door de Cultuurformatie omgedoopt in de cultuurcoaches. Verrassend genoeg is het de Cultuurformatie gedurende de looptijd van het onderzoek niet gelukt de achterhalen welke deel van de 1100 (!) formatieplaatsen combinatiefunctionarissen voor het primair en secundair onderwijs is ingevuld met onderwijs + cultuur en welk deel met onderwijs + sport daar in de voortgangsmonitor daar over geen gegevens worden verzameld door de VNG. Het aandeel cultuur binnen de Impuls zal dan naar verwachting aanzienlijk hoger zijn dan het onderzochte deel.

INHOUDSOPGAVE

Ieder kind heeft recht op educatie

Dirk Monsma en Hans Muiderman in samenwerking met Ruud Hisgen 8

Adri 14

Onderzoek

Cultuurcoach: schakel tussen school en culturele instelling

Dirk Monsma 16

Marjolein 18

1 Decor 20

1.1 Van handtekening naar nieuwe functie 20

1.2 Regelingen 20

1.3 Verschillen bij uitwerking 21

1.4 Vraagstelling 21

1.5 Aanpak 22

1.6 Leeswijzer 22

Saskia 23

2 Waar staan we nu? Tussenstand 2010 25

Jonas 29

3 Bevindingen 31

3.1 Twee gezichten 31

3.2 Op en na school 31

3.3 Kunstdisciplines 32

3.4 Doelen 33

3.5 Thuiscultuur 34

3.6 Selectie en introductie 35

3.7 Begeleiding en evaluatie 36

3.8 Competenties, scholing en uitwisseling 37

Andrea 39

4 Overwegingen en discussie 41

4.1 Inkleuring van het profiel 41

4.2 Beslissing over het profiel 41

4.3 Discussie 42

Marileen 43

5 Geraadpleegde literatuur 45

Commentaar 46

De cultuurcoach in de spiegel

Theisje van Dorsten 46

Cultuurcoördinator en cultuurcoach: het beste cultuuronderwijs voor kinderen

Eeke Wervers 50

Reactie op 'Cultuurcoach. Schakel tussen school en culturele instelling'

Claudy Oomen 52

IEDER KIND HEEFT RECHT OP EDUCATIE!

DIRK MONSMA EN HANS MUIDERMAN IN SAMENWERKING MET RUUD HISGEN

In de lijst van de universele rechten van de mens en die van het kind staat vrijwel bovenaan het recht op educatie. Dat dit recht in het leven is geroepen, lijkt nu vanzelfsprekend. Het heeft te maken met de wording van een zelfstandig denkende burger die dankzij kennis een volwaardige plek in de samenleving kan innemen.

Maar wat bedoelen we precies met educatie? Daarover zijn we het over de hele wereld niet eens. Niet in Europa. En zelfs niet in Nederland. Dat educatie meer is dan leren rekenen, lezen en schrijven, aardrijkskunde en geschiedenis, zal niemand betwisten. Maar hoeveel meer en wat meer, daarover lopen de meningen sterk uiteen. Want wat is er dan meer nodig om een kind te vormen tot een zelfstandig denkend burger die zijn eigen plaats en richting bepaalt in de samenleving? En niet één kind, maar elk kind, alle kinderen.

Recht op cultuuronderwijs

Zelfbeschikking is net als educatie een humaan grondrecht. Om dat recht goed te kunnen uitoefenen zijn culturele vaardigheden nodig. Elk mens beschikt over vier vermogens om zijn ervaringen te ordenen in het geheugen en betekenis te geven aan de wereld en zijn plaats in de samenleving namelijk: waarneming, verbeelding, begripsvorming en analyse. Hoe beter een kind in staat is deze vermogens in te zetten, hoe meer kans het heeft om zich staande te houden in zijn omgeving om de mogelijkheden rondom hem te benutten en te pogen over zijn eigen lot te beschikken.

Betekenis geven aan de wereld en de plaats van het individu daarin, is een culturele activiteit. De schepping van een wereld vol betekenis die een individu deelt met anderen, heet cultuur. Het leren kijken, verbeelden, begrijpen en analyseren, heet dan ook cultuuronderwijs. Educatie is niet alleen een proces

voor het verwerven van kennis, maar ook en vooral een training om culturele vaardigheden aan te scherpen. Daarom behoort cultuuronderwijs een integraal onderdeel te zijn van educatie. Sterker nog, educatie zonder cultuuronderwijs schiet tekort en zou eigenlijk geen educatie mogen heten. Met andere woorden: als we stellen dat elk kind recht heeft op educatie dan bedoelen we daarmee recht op cultuuronderwijs. Alleen als cultuuronderwijs overal is ingevoerd, hebben kinderen gelijke kansen op een volwaardige plek in de samenleving. Elk kind heeft daarom recht op cultuuronderwijs.

Verstrooiing

Maar cultuuronderwijs in Nederland is toch geïntegreerd in het onderwijsstelsel? Dat zou een ideale situatie zijn. In sommige scholen is dit meer het geval dan in andere scholen. In sommige wijken meer dan andere wijken. In sommige delen van het land meer dan andere delen van het land. En daar zijn oorzaken voor aan te wijzen. Er is veel begripsverwarring rond wat we cultuuronderwijs noemen. Hierdoor is de inhoudelijke invulling van het onderwijsprogramma zeer divers. De lokale verschillen zijn enorm. Er is gebrek aan competenties bij de leerkrachten omdat het cultuuronderwijs op de Pabo's een marginaal verschijnsel is geworden. Tegelijkertijd verdwijnen de vakdocenten uit de basisschool. Het aantal vakdocenten is in het primair onderwijs naar 19% teruggelopen. Professionals zoals kunstdocenten dreigen geheel uit het primair onderwijs te verdwijnen. De kennis over cultuuronderwijs in het primair onderwijs verdampt zienderogen. De school leunt daardoor voor inhoudelijke kennisontwikkeling voornamelijk op externe deskundigheid.

De afgelopen tien jaar is het accent van deze ontwikkeling vooral gaan

liggen op de infrastructuur, planning, coördinatie en het invullen van randvoorwaarden voor cultuuronderwijs met als gevolg dat de inhoud is verwaarloosd. Het aantal coördinerende functies rond het cultuuronderwijs op school neemt toe. In het schoolprogramma van nu heeft cultuuronderwijs te veel het karakter van een voortdurende vluchtige kennismaking gekregen van projecten, excursies en activiteiten die van buiten de school worden aangeboden. De kennis is verstrooid. De drijfveer van cultuuronderwijs zit niet meer in de kern van de school.

Tegenkrachten

Zelfs als we zouden besluiten maatregelen te nemen om deze tendens te stoppen en cultuuronderwijs weer een plek in de kern van de school te geven, dan nog ontmoeten we in dit tijdsgewricht veel tegenwind. Cultuur en kunst roepen immers steeds vaker gevoelens van achterdocht op en zelfs wantrouwen, omdat ze worden geassocieerd met bevoorrechte delen van de samenleving. Nu zich bovendien aanzienlijke bezuinigingen in de kunstsector hebben aangediend, valt te vrezen, dat de ontwikkeling waarbij cultuur en kunst in een steeds kwader daglicht komen te staan, zich versneld zal voortzetten. Tenzij we dit moment aangrijpen om het recht op cultuuronderwijs opnieuw hoog op de politieke agenda te plaatsen. In de regeringsverklaring staat: "Actieve cultuurparticipatie blijft ... van belang, met name bij de beoefening van amateurkunst en volkscultuur en bij bibliotheekbezoek. De uitgaven aan behoud en beheer van cultureel erfgoed, bibliotheken en het Nationaal Archief worden zoveel mogelijk ontzien." Enerzijds steun voor amateurkunst, erfgoed en bibliotheek daarnaast zal er door het Rijk buitenproportioneel bezuinigd worden. Provincies en gemeenten bezuinigen juist weer op amateurkunst, cultuureducatie, lokaal erfgoed en bibliotheek. Als dat de toekomst is, dan zullen kinderen en jongeren toch als tegenkracht goed

cultuuronderwijs moeten hebben. Juist nu is een nieuwe impuls voor cultuuronderwijs op scholen noodzakelijk

Natuurlijk zijn er kinderen die buiten school met kunst en cultuur in aanraking komen via het gezin, via vrienden of op straat, maar dat is slechts een beperkte groep. Ongelijke toegang tot kunst en cultuur kan alleen binnen het onderwijs worden rechtgetrokken. De school is immers de enige plek waar alle kinderen tezamen komen. Willen we de jeugd via educatie stimuleren zich te vormen tot mondige culturele burgers, zodat zij als volwassenen keuzes kunnen maken uit een culturaanbod, dan moet de culturele dimensie in school opnieuw een plaats krijgen.

Culturele loopbaan

Door een culturele loopbaan in het leven te roepen kan het cultuuronderwijs weer zijn plek krijgen, in het hart van het onderwijs. Dat wil zeggen een structuur die loopt van vier jaar tot de leeftijd waarop het kind de school verlaat. Cultuuronderwijs gericht op zo'n culturele loopbaan dient op elke school integraal in het totale leerplan te worden opgenomen. Voor de leeftijdsgroep van vier tot veertien is er nog geen structurele regeling voor cultuuronderwijs. Wel zijn er de doelstellingen voor de kunstzinnige oriëntatie voor de leerlingen in het primair onderwijs. Maar die zijn te weinig richting gevend, te vrijblijvend, te veel verstrooid. Hier is verandering een eerste vereiste. Elk kind heeft tien jaar lang recht op minimaal twee uur cultuuronderwijs per week. Te beginnen bij de brede scholen. Voor sommige leerlingen valt er een gat in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Ook in de onderbouw van het voortgezet onderwijs zou twee uur cultuuronderwijs een minimumnorm moeten zijn, want vanaf veertien jaar is dat op de meeste scholen min of meer goed geregeld. Elke scholier in het voortgezet onderwijs krijgt immers het vak culturele en kunstzinnige vorming.

We begonnen deze beschouwing met de stelling dat elk kind recht heeft op educatie en het zal duidelijk zijn dat wij hiermee impliciet bedoelen: recht op cultuuronderwijs. Dat cultuuronderwijs van essentieel belang is voor de vorming van het kind tot zelfstandig burger is geen doel op zichzelf.

Onderzoek, onder andere van de Australische onderzoeker Anne Bamford, maar ook onze eigen ervaringen vanuit onze schoolbezoeken laten zien dat cultuuronderwijs het leven daadwerkelijk kan verrijken.

Zo leidt cultuuronderwijs tot zelfvertrouwen bij de leerlingen en daardoor tot het versnellen van leerprestaties, tot samenwerking en wederzijds begrip, verbeeldingskracht en creativiteit, lichamelijke en geestelijke gezondheid en last but not least volwaardig burgerschap.

Recht op een cultuurcoach

Dankzij de resultaten van het onderzoek dat u op de volgende bladzijden kunt lezen, hebben we nu een beeld van de verschillende wijzen waarop de functie van cultuurcoach wordt ingevuld. De introductie van de cultuurcoach maakt als het ware zichtbaar wat er in het cultuuronderwijs aan de hand is: een enorme diversiteit. De cultuurcoach die daar bij opvalt is degene die een intensieve, langdurige relatie heeft met een school, deze kan worden beschouwd als spil van het cultuuronderwijs. Wij achten deze functie daarom geschikt voor de brede basisschool en de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Een meer coördinerende rol zou geschikt kunnen zijn voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, omdat daar docenten beschikbaar zijn voor de kunstvakken. Voor de brede basisschool is de cultuurcoach bij uitstek de persoon om focus te geven aan het cultuuronderwijs, in directe relatie met de leerlingen. De in 2008 ingevoerde combinatiefunctie van cultuurcoach is in dienst van één werkgever: werkzaam voor het onderwijs én een culturele instelling. De cultuurcoach staat dus met een stevig been in de school en met

de andere even stevig in een culturele instelling. Hij of zij is als het ware de personificatie van de culturele instelling en de school samen.

Het programma

Minimaal twee uur cultuuronderwijs per week gegeven door een cultuurcoach in elke groep voor elke leerling van vier tot veertien jaar. Te beginnen in de brede school. Een uur binnen de traditionele schooltijd en minimaal een uur in de verlengde schooltijd samen met een culturele instelling. Dus van primair onderwijs tot onderbouw voortgezet onderwijs gaat de school samen met een culturele instelling de culturele loopbaan van het kind realiseren. Het gaat bij cultuuronderwijs niet uitsluitend om de zuivere kunstdisciplines maar ook om helder leren denken (filosofie, maatschappijleer), architectuur, erfgoed, literaire vorming en media. Om ervoor te zorgen dat cultuuronderwijs zo efficiënt mogelijk functioneert, is het nodig alle betrokken leerkrachten van de noodzaak van cultuuronderwijs als integraal onderdeel van educatie te doordringen. Zo kunnen vakken als aardrijkskunde, geschiedenis, maatschappijleer, rekenen en taal er ook bij worden betrokken. Integratie kan alleen als alle medespelers medeverantwoordelijk zijn voor het proces. Met de cultuurdocent in het hart van het schoolteam. Cultuuronderwijs als integraal onderdeel van educatie kan volgens ons alleen worden gerealiseerd met de inzet van een kunstenaar of culturele instelling.

Duurzame relaties

Een duurzame en actieve relatie van een school met een culturele instelling kan de nodige kennis toevoegen aan het cultuuronderwijs die de school op dit moment ontbeert. Als communicerende vaten. De cultuurcoach in de

brede school is, als schakel tussen onderwijs en cultuur, bij uitstek de bewaker daarvan. Het gaat daarbij om krachtig partnerschap zodat de culturele instelling aansluit bij de leefwereld en de interesses van de leerlingen en daar op voortbouwt. In het onderzoek zijn enkele voorbeelden te zien waar de cultuurcoach op die wijze een verbinding is van cultuurlessen onder schooltijd en activiteiten in en met de culturele instelling. We zagen voorbeelden bij podium gezelschap Yo!, het Operafestival te Utrecht, bij museum Boijmans in Rotterdam en bij de bibliotheek in Haarlem. Nadruk op actieve kunstbeoefening in de school vormde een verbindende waarde met de culturele instelling.

Door een brug te slaan van de culturele instelling naar de school ontstaat een situatie waar beide partijen profijt van hebben. Aan de ene kant kan de school zijn programma verdiepen, terwijl aan de andere kant de culturele instelling de mogelijkheid krijgt om zich dankzij de relatie met de school te vernieuwen. Door cultuuronderwijs wordt de leerlingen van de school in zekere zin onderdeel van de culturele instelling.

Het invoeren van geïntegreerd cultuuronderwijs heeft ingrijpende consequenties voor centra voor de kunsten, bibliotheken, podia, gezelschappen en kunstenaars en andere culturele instellingen. Deze worden namelijk langdurig en intensief partner van de school.

Wij zijn er voorstander dat een groot aantal van de in Nederland structureel gesubsidieerde culturele instellingen dergelijke relaties met scholen aan gaan.

Van groot tot klein, van kunst tot bibliotheek, met regionale spreiding.

Dit zal ook gevolgen hebben voor de inrichting van het huidige lokale, provinciale en landelijke stelsel dat tot nu het cultuuronderwijs in Nederland ondersteunt. Niet alleen in de praktijk worden culturele instellingen en scholen intensief partner. In het huidige stelsel van cultuureducatie is een lacune op het gebied van kennisontwikkeling. Systematische kwaliteitsverhoging van de cultuureducatie blijft daardoor uit. Om in die lacune te voorzien gaan scholen en culturele instellingen structureel samenwerken met Universiteiten en Hogescholen.

Profiel cultuurcoach

Een belangrijk kenmerk van het profiel is een culturele, artistieke achtergrond en een onderzoekende werkhouding. Met een combinatie van vakmanschap en engagement gaat de cultuurcoach een duurzame relatie aan met een school. Een relatie die structureel, langdurig van vorm is en inhoudelijk van karakter. De cultuurcoach is niet zozeer het middel tot kennismaking met aspecten van cultuuronderwijs, maar is bij uitstek iemand die zorgt voor de verdieping daarvan. De cultuurcoach zorgt ervoor dat de inhoud van het cultuuronderwijs wordt uitgevoerd en realiseert daarmee de culturele loopbaan van het kind. Pas daarna kunnen ander ambities als vakkenintegratie en doorlopende leerlijnen aan bod komen. Iedere brede school met ambities op het gebied van cultuur heeft recht op een cultuurcoach.

Moderne cultuurdocent

De cultuurcoach die met een been in de school en met een been in de culturele instelling staat is geen terugkeer naar de oude vakdocent. Natuurlijk ligt er veel aandacht voor het aanleren van vaardigheden zoals bij de vakdocent. Maar zeker ook bij het vergroten van de creatieve vermogens van de leerlingen en het leren uiten van gevoelens ideeën en gedachten. Bovenal is de cultuurcoach een bouwer van bruggen naar de culturele instelling. Uit ons onderzoek bleek dat enkele cultuurcoaches niet over een officiële bevoegdheid beschikken, maar wel over de goede competenties. Natuurlijk zijn er uitstekende cultuurcoaches met een vakopleiding maar niet per definitie. De vraag kan gesteld. Wie wordt de coach van de cultuurcoach. Het commentaar van Theisje van Dorsten vanuit het perspectief van 'Cultuur in de spiegel' leert dat een kader voor het cultuuronderwijs hard nodig is, om meer eenduidig te kunnen definiëren wat het cultuuronderwijs inhoud.

Nogmaals, de noodzaak van integraal cultuuronderwijs

Cultuuronderwijs is meer dan lessen over culturele en sociale interacties. Het gaat uiteindelijk om het vergroten van begrip voor de verhouding van het individu met de omgeving en de anderen met wie hij of zij de onderkende waarden deelt of juist niet. Het leerproces wordt gevormd door een samenspel tussen kunstonderwijs en de andere vakken van het leerplan. Hoewel kunst er een voorname rol in speelt, is cultuuronderwijs meer dan kunstonderwijs. Kunst leert iemand uiting te geven aan het gevoelsleven. Dit kan door creatieve uitingen van anderen waar te nemen, of door zelf vorm te geven aan het innerlijke emotionele leven. Cultuuronderwijs biedt ook instrumenten voor zelfanalyse. Bijvoorbeeld door een vak als filosofie of denken. Door het formuleren van argumenten leert iemand immers vorm te geven aan de innerlijke wereld en te reageren op die van een ander. Als een kind kan redeneren, dan kan het meer structuur geven aan de enorme stroom informatie, beter de hoofdzaken en de denkfouten identificeren en meer begrip tonen voor andere culturen. Wij pleiten ervoor om cultuuronderwijs een integrale rol te geven in het schoolprogramma samen met vakken als filosofie, maatschappijleer, geschiedenis, aardrijkskunde, taal en rekenen. Met cultuuronderwijs krijgt iemand de nodige instrumenten in handen waarmee hij de plaats in de omgeving beter kan duiden. Zo positioneert hij uiteindelijk ook zichzelf als onafhankelijk denkend burger.

Groei brede scholen met een cultuurprofiel

Als het aantal brede scholen groeit in het tempo zoals aangegeven in het 'Jaarbericht 2009, brede scholen in Nederland', dan zijn er in 2012 in Nederland 1400 brede scholen in het primair onderwijs en 460 in het voortgezet onderwijs. Ongeveer de helft hiervan kiest voor een cultuurprofiel. Al deze ongeveer 800 scholen zouden 2 uur cultuuronderwijs per groep per week moeten krijgen, waarvan 1 uur gegeven door de kunstdocent binnen de traditionele schooltijd en in de naschool of verlengde schooltijd ook een 1 uur cultuurprogramma per groep per week.

Boven de huidige 135 formatieplaatsen vanuit de 'Impuls brede school, sport en cultuur' zijn er nog 665 extra formatieplaatsen nodig voor cultuuronderwijs. Kosten veertig miljoen. De helft voor rekening van het onderwijs en de helft voor cultuur. Monitor voor deze regeling is longitudinaal, gaat over de inhoud van het cultuuronderwijs en de opbrengst bij leerling en leerkracht

Cultuur en individu

De identiteit van een individu wordt gevormd door een complex samenspel van unieke gedragingen, ervaringen, herinneringen, emoties en rationele vaardigheden. Zo is het ook met het karakter van een groep. Cultuur komt voort uit de tientallen uitwisselingen van ideeën en ervaringen van een groep individuen. Samen vormen ze een stelsel van onbewuste afspraken die de groepsleden met elkaar maken over de waarden die ze met elkaar delen. Onuitgesproken afspraken over wat ze met elkaar mooi vinden, of boeiend, of lelijk, of verwerpelijk. In dat geval is cultuur niet zo zeer een analyse van het zelf, zelfanalyse, als de analyse van het zelf van een groep mensen. Elke groep heeft zijn eigen identiteit met zijn eigen culturele waarden. En omdat mensen niet deel zijn van één groep maar van verschillende groepen, zijn er ook verschillende culturen. Zo hebben we het over de groep hoogopgeleiden, of de groep kunstenaars, de groep docenten, de PVDA of de VVD, de laag geletterden. En elke groep heeft een unieke cultuur. Zo ook de culturen van groepen als jong en oud, Berbers en Joden. Van het individu af gezien wordt de groep steeds groter en de cultuur steeds vager. Zo zijn wij Hagenaars, Randstedelingen, Hollanders, Nederlanders, West-Europezen, Europezen, wereldbewoners. Elke groep heeft zijn eigen gedeelde waarden die ieder individu geheel of ten dele onderschrijft. Deze waarden veranderen omdat de omgeving voortdurend verandert. En dus moeten ze steeds opnieuw worden onderzocht want anders wordt een mens volgeling, slaaf en misschien zelfs slachtoffer van de ontwikkelingen die zich buiten het individu voordoen. Hoe meer iemand de waarden herkent van de cultuur waar men deel van uitmaakt, hoe meer ze op waarde kunnen worden geschat, hoe meer grip iemand heeft op het leven en de koers die men vaart. Hoe rijker het leven kan worden gemaakt. Hoe meer begrip iemand heeft voor de anderen in zijn of haar cultuur en ook die van andere culturen.

AADRI

CULTUURCOACH POPMUZIEK

DIT IS EEN ANDERE LES DAN NORMAAL

SITUERING Hengelo

De school ligt in een bebouwde omgeving tegen het hart van een provinciale stad met 80.000 inwoners in het oosten van Nederland.

SCHOOL Montessori College Twente, school voor voortgezet onderwijs met regionale functie

Omvang: 1400 leerlingen

De scholengemeenschapsschool heeft naar eigen zeggen mondige en cultuurbegaafde leerlingen, naast leerlingen met problemen die persoonlijke begeleiding ontvangen. Tekenen en handvaardigheid en drama maken onderdeel uit van het curriculum. Beeldende vorming en muziek zijn eindexamenvakken. De school profileert zich met kunst en cultuur

DE CULTURELE INSTELLING Metropool, poppodium met jaarlijks rond de 50.00 bezoekers. Door projecten verbindt de instelling zich met de samenleving. De instelling werkt graag samen met het onderwijs, sinds zij in 2004 ontdekten dat er weinig CKV vouchers werden ingewisseld. Het poppodium wil zich meer met scholen gaan verbinden als samenwerkingspartner en ziet de functie van cultuurcoach hierin als belangrijk instrument.

DE CULTUURCOACH De cultuurcoach werkte al zes jaar bij het podium als programmeur met een brede scope. Hij wordt door zijn instelling getypeerd als een muziek liefhebber in hart en nieren. Een uitstekend verteller die zijn brede kennis weet te combineren met de nodige diepte. Hij heeft zelf podiumervaring en wordt gekarakteriseerd als naturel. De CKV docenten zijn al even enthousiast. “Hij is geen onderwijzer en gebruikt meer straattaal en kan rustig mee gaan vloeken met de leerlingen. Dat vind ik ergens heel erg mooi, want daardoor worden de leerlingen echt teruggezet in hun stoel en weten ze dat dit een andere les is dan normaal. Dit is echt een leraar die vanuit zijn passie werkt.”

DE LESSEN De lessen van de cultuurcoach zijn gekoppeld aan het vak CKV. De CKV docent is daarbij aanwezig. Centraal staat popmuziek en de geschiedenis van de pop, van soul via hiphop naar sampling en de muziekindustrie. Het hele project is een onderdeel van het verplichte vak CKV. De cultuurcoach benoemt het zo: “Per editie proberen we steeds een andere invalshoek te vinden en altijd zijn er buitenschoolse bijeenkomsten, meestal in de vorm van workshops en de afsluitende avond met VJ's, DJ's, bands, solisten, dansers vindt plaats in het poppodium Metropool”. Als afronding organiseren de leerlingen voor alle leerlingen van de school in het plaatselijke theater een spetterende avond met zelf gemaakt filmpjes. Van aankleding tot presentatie alles wordt door de leerlingen zelf verzorgd. In het kader van de CKV lessen vindt een beoordeling van het werk van de leerlingen plaats door de CKV docenten. De leerlingen krijgen een letter beoordeling.

0 ONDERZOEK

CULTUURCOACH: SCHAKEL TUSSEN SCHOOL EN CULTURELE INSTELLINGEN

Cultuureducatie in het onderwijs heeft de afgelopen tien jaar steeds meer belangstelling gekregen. De invoering van de 'brede school', stimulerende overheidsmaatregelen en een interessanter aanbod vanuit culturele instellingen hebben hun invloed doen gelden. Het aantal uren dat leerlingen binnen schooltijd aan cultuureducatie besteden, blijkt constant te zijn. De randvoorwaarden voor cultuureducatie zijn verbeterd door de komst van de cultuurcoördinator en door de inzet van extra financiële middelen, maar tegelijkertijd daalt het aantal vakdocenten in het primair onderwijs. Door deze uitstroom verdwijnen de kennis en vaardigheden die niet door de competenties van de leerkrachten worden gecompenseerd. Enthousiasme voor de toenemende belangstelling gaat hand in hand met de groeiende zorg voor de inhoud van cultuureducatie. Recent nog concluderen Sandra Beekhoven en anderen in een studie onder regie van het Sociaal Cultureel Planbureau dat:

'De randvoorwaarden voor kunstzinnige activiteiten in het onderwijs zijn verbeterd, maar de kwaliteit van de inhoud en de leeropbrengsten hebben daarmee geen gelijke tred gehouden' (Beekhoven e.a., 2010).

In het Jaarboek Actieve Cultuurparticipatie 2010 (Ijdens e.a., 2010) schrijft Ton Bevers:

'We hebben al gezien uit de monitoronderzoeken dat alle inspanningen op het terrein van cultuureducatie beleid ten spijt, de inhoud van het cultuuronderwijs –deskundigheid van leerkrachten

en docenten, inhoudelijke samenwerking met culturele instellingen en samenhangend lesprogramma- er niet zichtbaar op vooruit is gegaan. De randvoorwaarden stonden centraal in het programma Cultuur en School en dus ook in het daaraan gekoppelde onderzoek. Niet de kern, namelijk de docent, het vak, de klas en de school.'

De introductie van de cultuurcoach door de 'Impuls brede scholen, sport en cultuur' lijkt daarom een aantrekkelijke interventie voor het onderwijs. Immers de cultuurcoach die zich in de school zichtbaar maakt, kan de kwaliteit van cultuureducatie verbeteren. De cultuurcoach is in twee jaar op de kaart gezet in het Nederlandse onderwijs. 130 Cultuurcoaches zijn sinds 2008 in brede scholen van 54 gemeenten neergestreken. Voor de leerlingen van deze scholen is de cultuurcoach hét gezicht van de culturele instelling. Waar de cultuurcoach langdurig aan een school verbonden is, komt de culturele instelling tot leven voor het kind. School en culturele instelling waarderen de cultuurcoach als schakel tussen school en cultuur. Beide partijen delen de verantwoordelijkheid voor de culturele ontwikkeling van het kind. Dat is te zien in de dagelijkse praktijk en blijkt uit gesprekken met betrokkenen. De invulling en omvang van de functie is zeer divers. Het lijkt erop dat de coaches die met weinig uren worden ingezet en vaak van school wisselen draaien in een kennismakings-carrousel en beslist niet meer dan dat. De schakel van school naar buitenschool is nog zwak en moet versterkt. Het beeld over de naschoolse activiteiten is diffuus, maakt een incidentele indruk en lijkt zich nauwelijks te verhouden tot het binnenschoolse.

De inhoudelijke kwaliteit van cultuureducatie verder verbeteren is het centrale beleidsthema voor de komende jaren. In dat licht bezien moet de inzet van de cultuurcoach worden bekeken. Verbetering kan worden bevorderd door de kunsteducatieve doelstelling aan te scherpen, de cultuurcoach daadwerkelijk een plek te geven in de klas in contact met de leerlingen en door een ondergrens te benoemen voor het aantal uren per school per cultuurcoach. Ook kan worden besloten de coach niet in te zetten als er zich een stapeling voordoet van randvoorwaarden, zoals een coördinator plaatsen naast andere coördinatoren. Uitbreiding van de formatieplaatsen binnen het beleid van de 'Impuls brede school, sport en cultuur' is de komende twee jaar mogelijk, want de komende twee jaar kan het volume verdubbelen en structureel groeien van 61 tot 135 formatieplaatsen.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Cultuurformatie. Het schetst een tussenstand over de inhoud en vormgeving van de invulling van de functie van cultuurcoach op weg naar de einddatum van de invoeringsperiode. Tot 2012 hebben alle Nederlandse gemeenten de kans om de cultuurcoach te introduceren. In principe is de maatregel structureel.

MARJOLEIN

COORDINERENDE CULTUURCOACH

DE CULTUURCOACH MOET DE PROFESSIONALS

WETEN TE VINDEN.

SITUERING Drunen

Groen speelt de boventoon. De school verbergt zich tussen bomen bij bewoning, sportvelden en akkers. Het is de enige school voor voortgezet onderwijs in deze platteland gemeente van 43.000 inwoners. De provincie waarin de gemeente ligt heeft sinds enige jaren 'culturele' marktplaatsen ingericht.

SCHOOL d'Oultremontcollege, RK. School voor voortgezet onderwijs van vmbo tot gymnasium

Omvang: 1.530 leerlingen

De school bezit een bescheiden cultuurprofiel. Natuurlijk is er een sectie tekenen en handvaardigheid. Er is samenwerking tussen CKV docenten en culturele instellingen uit de omgeving en van tijd tot tijd een culturele avond. Met de komst van de cultuurcoach krijgt het naschoolse cultuuraanbod meer smoeel. De school boog zich over de vraag hoe het profiel van de cultuurcoach er uit zou moeten zien: Geef je zo iemand uitvoerende of coördinerende taken? De keuze viel op een functionaris die voor de uitvoering zorgt, maar niet alles zelf doet. Hij of zij moet de professionals weten te vinden.

CULTURELE INSTELLING De Aleph. Het centrum voor de kunsten biedt een lesprogramma aan voor de kunstdisciplines dans, theater, beeldende kunst en muziek. Inclusief docenten werken er ongeveer 60 medewerkers. Daarnaast organiseert het Centrum veel activiteiten voor het onderwijs en voor de amateurkunst. Het biedt culturele programma's aan en gaat graag met scholen een langdurige relatie aan. Het bereikt 22 scholen met in totaal 4300 leerlingen.

CULTUURCOACH De cultuurcoach kan goed omgaan met jeugd. Zij weet hoe ze de jeugd aanspreekt en kan goed promotie maken. Zij heeft leuke ideeën en vindt het niet vervelend om zelf een klas binnen te lopen. De cultuurcoach wordt aangestuurd door een lokale stuurgroep cultuureducatie. Daarin zitten afgevaardigden van culturele instellingen als het Centrum voor de Kunsten, de bibliotheek en het locale theater, als ook schooldirecteuren en afgevaardigden van de gemeente. De cultuurcoach houdt kantoor bij het Centrum voor de Kunsten die ook het werkgeverschap verzorgt. Een belangrijke missie is dat kinderen die niet als vanzelf met kunst en cultuur in aanraking komen, ervaringen krijgen om later toch iets met kunst en cultuur te gaan doen. De cultuurcoach wordt vooral ingezet voor een groep scholen in deze gemeente die minder goed te bereiken zijn. Alhoewel de cultuurcoach geen uitvoerende functie heeft, zijn ervaring in het onderwijs, een cultureel netwerk en kennis van kunstinhoudelijke

aspecten belangrijke voorwaarden voor succesvol functioneren. De cultuurcoach verzorgt naschools cultuuraanbod voor een aantal lagere scholen en voor een voortgezet onderwijs school. Voor het aanbod, dat varieert van het maken van animatiefilmpjes tot muziekoptredens met de lokale jeugdharmone, huurt ze vakdocenten in.

PROGRAMMEREN Het is de ambitie van de schooldirecteur om samen met de gemeente een multifunctionele accommodatie te realiseren, een sportcampus in een mooi park, waar sport en cultuur geïntegreerd kunnen worden. Een school van acht tot vijf, naar het voorbeeld van een high school campus in Amerika. Daar zal de cultuurcoach de culturele activiteiten programmeren.

1 DECOOR

1.1. Van handtekening naar nieuwe functie

De bewindslieden van VWS en OCW tekenden op 10 december 2007 op feestelijke wijze het document 'Impuls brede scholen, sport en cultuur', samen met vertegenwoordigers van de VNG, NOC*NSF, Verenigde Bijzondere scholen (VBS) en de Cultuurformatie. Met deze handtekeningen werd de cultuurcoach geboren. De cultuurcoach zal in een combinatiefunctie werken in de sector onderwijs en de sector cultuur en in dienst zijn bij een werkgever.

De ambitie was om in 2012 alle Nederlandse gemeenten de mogelijkheid te bieden cultuurcoaches aan te stellen met een totaal volume voor de culturele sector van 150 formatieplaatsen. Hoofddoelstelling is het vergroten van het aantal brede scholen met een cultureel aanbod. Dit aantal is later met tien procent naar beneden bijgesteld naar 135 formatieplaatsen. Hierdoor kan binnen hetzelfde rijksbudget de kostprijs per formatieplaats omhoog. Minder formatie, maar wel een zwaardere functie komt tegemoet aan vragen uit het veld. Een telling op 1 juli 2010 toont aan dat er momenteel in 54 gemeenten rond de 130 cultuurcoaches zijn aangesteld: met een been in het onderwijs en met het andere in de culturele sector. Bij elkaar goed voor iets meer dan 60 formatieplaatsen. De regeling is van structurele aard. Het rijk financiert in het eerste jaar van de regeling het gehele bedrag, maar daarna komt zestig procent van de financiering voor rekening van de gemeente. Ook in die zin gaat het om een combinatiefunctie. De middelen zijn structureel en staan gewoon op de begroting, vertelde toenmalig

staatsecretaris Sharon Dijkma. Daarmee gaf zij natuurlijk niet de garantie dat ook de gemeenten hun inzet structureel zouden maken. De gemeenten voeren de regie over de invoering van de cultuurcoaches. Een gemeente kan vervolgens overeenkomsten afsluiten met lokale partijen, zoals scholen en culturele instellingen of de uitvoering van de regeling in handen geven aan een plaatselijke culturele instelling. In de meeste gevallen is dat een centrum voor de kunsten. De 'impuls' heeft in twee jaar geleid tot de introductie van een nieuwe functie in de wereld van onderwijs en cultuur.

1.2 Regelingen

Voor de cultuureducatie in het onderwijs heeft het Rijk onder de vlag van het programma 'Cultuur en School' twee algemene regelingen ingesteld, een voor het basisonderwijs en een voor het voortgezet onderwijs. Iedere basisschool heeft een bedrag van €10,90 per leerling in zijn budget geoormerkt voor cultuureducatie. In het voortgezet onderwijs beschikt iedere leerling over een cultuurkaart, die is te gebruiken als kortingskaart bij bezoeken aan culturele instellingen. Daarnaast is het mogelijk voor scholen om geld aan te vragen voor projecten bij het Fonds Cultuurparticipatie. Bij culturele instellingen die van rijkswege worden gesubsidieerd maakt educatie deel uit van hun kernopdracht en dit schept tal van samenwerkingsmogelijkheden. Veel scholen zijn van dit soort kansen niet op de hoogte of kennen de weg er niet naartoe. En natuurlijk

bieden provincies en gemeenten zelf kunsteducatieve programma's aan voor het onderwijs. Inhoud, kwaliteit en kosten verschillen enorm per regio. De school is afhankelijk van wat de omgeving te bieden heeft. In krachtwijken kan er veel extra financiering zijn voor een school voor cultuureducatie, terwijl een school in een modaal dorp in de provincie Noord-Holland het moet doen met een standaard schoolbudget. De introductie van de cultuurcoach is uniek, het is een toevoeging boven op het reguliere van school en culturele instelling. Zeker als het in uitvoerende zin wordt ingevuld dan onderscheidt de functie zich, omdat er een cultuurcoach de klas kan binnen stappen en binnen en buitenschool activiteiten kan organiseren als schakel tussen school en culturele instelling.

1.3 Verschillen bij uitwerking

Rond de cultuurcoach zijn in het document 'Impuls brede scholen, sport en cultuur' twee doelen benoemd:

- 1 Uitbreiding van het aantal brede scholen met sport en cultuuraanbod in zowel het primair als het voortgezet onderwijs, om te beginnen in de 40 krachtwijken.
- 2 Bevorderen dat de jeugd tot 18 jaar vertrouwd raakt met één of meer kunst en cultuurvormen en onder jongeren stimuleren van actieve kunstbeoefening.

De Cultuurformatie voegt hier als ambitie aan toe dat het moet gaan om het verder ontwikkelen van de kwaliteit van de cultuureducatie mede door de kinderen en jongeren zelf ook als producent te zien.

Het idee van de combinatiefunctie is boven aan de trap verzonnen, het kent weinig regels en veel vrijheid in de uitwerking. Toenmalig staatssecretaris

Dijksma verklaarde op verschillende momenten dat haar voorkeur uitging naar een uitvoerende functionaris, maar te verwachten valt dat iedere deelnemende gemeente in de eigen uitwerking kijkt naar de eigen situatie en daar een invulling voor bedenkt. Dat lijkt inderdaad het geval. Kerkvliet (2010) constateerde grote verschillen bij een vergelijk tussen Alkmaar, Amersfoort, Rotterdam en Utrecht. Verschillen in de rol van de gemeente, de verhouding uitvoeren en coördineren vanuit de financiering van de Impuls gelden; en bijvoorbeeld de omvang van de inzet van de cultuurcoach per school:

“Verder valt op dat een brede school in Alkmaar en Rotterdam gemiddeld genomen een kwart (0,25fte) cultuurcoach krijgt, terwijl dat in Utrecht met ca. 0,1 fte per school en ook Amersfoort met ca. 0,15 fte per school relatief een stuk lager is”.(Kerkvliet, 2010)

De indruk dat er geen uniform beeld is van de cultuurcoach wordt ook bevestigd door de verschillende websites, zoals die van de Cultuurformatie. Er is variatie rond de inhoud van de functie, de aanstelling en de aansturing en het ontbreekt aan een ratio voor de omvang van de formatie voor een school en voor het buitenschoolse. Dit onderzoek wil inzicht geven in het tweejarige traject waarin de cultuurcoach een plek kreeg in het landschap van cultuur en onderwijs. Vervolgens wagen we ons aan een blik in de glazen bol hoe mistig deze ook is op dit moment van herschikkingen in de overheid.

1.4 Vraagstelling

Vanuit een vijftal invalshoeken kijken we naar de cultuurcoaches:

1 In welke mate is de doelstellingen voor 2012 uit het document 'Impuls brede school, sport cultuur' over de uitbreiding van het aantal brede scholen met een cultuuraanbod en een formatie omvang van 135 fte, gerealiseerd per 1 juli 2010?

- 2 Welke invulling geven cultuurcoaches aan hun functie?
- 3 Op welke manier bevorderen de cultuurcoaches de belangstelling voor kunst en cultuur en actieve kunstbeoefening bij de jeugd tot 18 jaar in het regulier onderwijs?
- 4 Welke initiatieven kunnen profiel en rol van de cultuurcoach versterken?
- 5 Welke overwegingen zijn van belang voor een structurele landelijke ondersteuning voor de cultuurcoach na 2011?

1.5 Aanpak

Per 1 juli 2010 heeft de Cultuurformatie een inventarisatie gemaakt van de hoeveelheid deelnemende gemeenten, het aantal cultuurcoaches en de omvang van de formatie voor deze functie. Basis hiervoor was de 'Monitor impuls brede school, sport en cultuur 2010 (v.d.Heuvel e.a., 2010) opgesteld door de BMC-groep. Daar waar de gegevens uit de monitor afweken van de bij de Cultuurformatie bekende gegevens is gepoogd telefonisch aanvullende informatie te verkrijgen. Op basis van deze informatie is vastgesteld welke gemeenten deelnemen, wat het aantal cultuurcoaches is en de omvang van daar bij horende formatie. Bij gemeenten zijn de mail-adressen van de bij hen bekende cultuurcoaches opgevraagd.

Vervolgens is er een mail verzonden met een vragenlijst voor de cultuurcoaches waarvan het mail adres bekend was bij de Cultuurformatie. Niet alle cultuurcoaches zijn hierdoor bereikt. Deze vragenlijst is door 76 cultuurcoaches ingevuld. Dat is 58,5 procent, bijna zestig procent van het totaal aantal cultuurcoaches. De schatting is dat er 130 cultuurcoaches zijn.

Daarnaast hebben we op een zestal locaties cultuurcoaches op locatie bezocht. Uit de lijst van plaatsen met een cultuurcoach is een selectie van zes situaties gemaakt met een spreiding over het land en naar verscheidenheid in profiel: Amersfoort, Drunen, Haarlem, Hengelo, Utrecht en Rotterdam. Op vier scholen

voor primair en twee voor voortgezet onderwijs zijn afzonderlijke gesprekken gevoerd met een vertegenwoordiger van de school, met de cultuurcoach en met een vertegenwoordiger van de betrokken culturele instelling.

De portretten beschrijven een cultuurcoach popmuziek, een mediacoach bij de bibliotheek (taal), een cultuurcoach podiumkunst (opera), een cultuurcoach actieve kunstbeoefening, een cultuurcoach erfgoed (musea) en een coördinerende cultuurcoach. De interviews van de vertegenwoordigers van de scholen, van de cultureel instellingen en van de cultuurcoaches zijn uitgeschreven en geanalyseerd.

Een eerste concept versie van dit onderzoek is besproken met de leden van de redactieraad van de Cultuurformatie en met een aantal experts.

1.6 Leeswijzer

We presenteren de resultaten van dit inventariserende onderzoek in een drietal hoofdstukken.

Hoofdstuk 2 met de titel 'Waar staan we nu? Tussenstand 2010' geeft antwoord op de onderzoeksvragen zoals hiervoor gesteld. Voor de beantwoording van de vragen is naast het eigen onderzoeksmateriaal ook gebruikt gemaakt van gegevens uit de 'Monitor cultuureducatie' (Oomen e.a. (2009), 'Jaarbericht 2009, brede scholen in Nederland' (Oomen e.a., 2009) en de publicatie 'Nieuwe cultuurfuncties' (DSP-groep(2010).

Hoofdstuk 3 met de titel 'Bevindingen' geeft de kwalitatieve analyse weer van de antwoorden op de vragenlijsten en de open interviews. Het hoofdstuk presenteert vooral uitspraken van de geïnterviewden. Deze impressie brengt de cultuurcoach en zijn omgeving dicht bij voor de lezer die daar interesse in heeft.

Hoofdstuk 4 met de titel 'Overwegingen en discussie' geeft richting voor de invulling van de functie van cultuurcoach op basis van dit onderzoek in relatie tot de vele andere overheidmaatregelen rond het cultuuronderwijs.

SASKIA

CULTUURCOACH BIBLIOTHEEK

HÉ, DAAR HEB JE DE JUF VAN DE BIBLIOTHEEK

SITUERING Haarlem

Ver van het centrum tussen hoge woonflats en bomen in een plaats van 145.000 inwoners in de Randstad staat de kleine brede school omringd door hoge hekken. De wijkbibliotheek is op loopafstand.

SCHOOL Brede School Parkrijk

Interconfessionele kleine basisschool

Omvang: 70 leerlingen

Deze brede school heeft nauwelijks bestaansrecht. Daarbij was het resultaat van de Cito toets enige jaren geleden zo zwak dat de inspectie dicht op de huid zit. De school mocht een doorstart maken vanwege ligging en de populatie leerlingen met ouders uit Marokko, Turkije, Irak, Iran en bijvoorbeeld Rusland. Voor het voortbestaan is het van belang om de taalschat van de leerlingen in deze 40+ wijk flink te vergroten. Het is net geen krachtwijk, maar door de ligging kunnen makkelijk extra gelden worden aangeboord. Er konden zo twee cultuurcoaches worden aangesteld samen met de bibliotheek.

CULTURELE INSTELLING Bibliotheek

De bibliotheek heeft 50.000 leden en een lange traditie in het werken in het onderwijs. Er worden tachtig scholen voor primair onderwijs bediend, waarbij de bibliotheek voor negentig procent van de scholen fungeert als aanbieder van diensten. Een brochure gaat naar de scholen en deze tekenen in. Voor de overige tien procent Brede scholen wordt maatwerk verricht en naschools aanbod uitgevoerd. De cultuurcoaches zijn dan ook een belangrijke uitzondering op de regel van standaard diensten. De bibliotheek is vanaf het begin van het beleid rond de cultuurcoaches betrokken. De bibliotheek beschreef aan de gemeente een visie op de functies van cultuurcoaches met twee functieprofielen. Uitgangspunt was hierbij dat de bibliotheek meer de doelstellingen van de school als startpunt wilde nemen. Zo ontstaat een vorm van tweerichtingsverkeer tussen school en bibliotheek in plaats van de tot dan toe gebruikelijke rol van aanbieder. Er zijn nu bij de bibliotheek twee cultuurcoaches in dienst.

CULTUURCOACHES De ene is mediacoach en kan door haar kennis de relatie tussen media en taal als vanzelf leggen. De ander is een coach voor leesbevordering in de onderbouw. Het vergroten van de woordenschat van kinderen is voor beide functies een belang-

rijk doel. Er wordt nu gewerkt op twee scholen, waaronder deze kleine kwetsbare school. De mediacoach heeft naast een schrijfopleiding de opleiding tot mediacoach gevolgd en ervaring in de volwasseneneducatie, de andere is opgeleid op de Pabo en heeft leservaring in het primair onderwijs. De belangrijkste selectiecriteria die werden gehanteerd voor de selectie van coaches zijn: flexibiliteit, aanpassingsvermogen aan verschillende werkculturen en goed kunnen communiceren met docenten. Medewerkers met een missie en tegelijkertijd dienstbaar aan de visie van een school. De cultuurcoaches hebben een sterke impuls gegeven om als bibliotheek meer naar buiten te treden en te kijken of het aanbod van de bibliotheek aansluit bij de wensen van de kinderen. Dit werkt verfrissend binnen de bestaande gesloten werkcultuur van de bibliotheek.

SCHOOL EN NASCHOOL

Zij verzorgen beiden zowel onder schooltijd als naschoolse activiteiten. Het naschoolse vindt plaats in een grote centrale open ruimte in het hart van de school na drie uur. Het binnenschoolse is gewoon verplicht voor alle leerlingen en het buitenschoolse is op inschrijving.

De leerlingen die zich hiervoor hebben aangemeld werken als de les daarom vraagt op een laptop (dat hangt af van de les die ze krijgen). Beamer en een groot scherm zijn hulpmiddelen voor de cultuurcoach. Van gamespelletje tot het maken van een powerpoint voor een spreekbeurt komen aan de orde. Gevraagd naar het effect antwoordt de cultuurcoach: “Kinderen gaan hun spreekbeurt beter doen. Dat is een groot resultaat dat snel verankert in de school. En de bibliotheek is ook een begrip. Als ik ze tegen kom in de supermarkt, dan zeggen ze, hé daar heb je de juf van de bieb. Misschien wil de bieb dat wel op meer scholen, dat de bieb ook mensen zijn”.

2 WAAR STAAN WE NU? TUSSENSTAND 2010

Op basis van de verzamelde gegevens gaan we terug naar de oorspronkelijke vraagstelling.

1 In welke mate is de doelstellingen voor 2012 uit het document 'Impuls brede school, sport en cultuur' over de uitbreiding van het aantal brede scholen met een cultuuraanbod en een formatie omvang van 135 fte, gerealiseerd per 1 juli 2010?

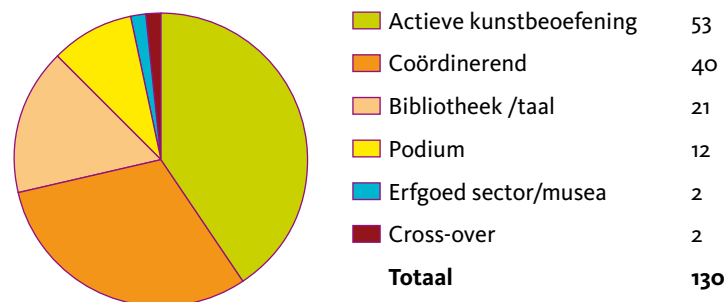
De algemene doelstelling spreekt over uitbreiding van het aantal brede scholen met een cultuuraanbod. Het ontbreekt aan zicht op het aantal bij het begin van de impuls, evenmin is de precieze groei aan scholen te benoemen. Wel weten we uit 'Jaarbericht 2009; brede scholen in Nederland' (Oomen ea., 2010) dat er in 2009 ruim 1200 brede scholen in het primair onderwijs en ruim 400 brede scholen in het voortgezet onderwijs zijn gerealiseerd. In het basisonderwijs was er tussen 2007 en 2009 jaarlijks een groei van 100 brede scholen en in het voortgezet onderwijs kwamen er jaarlijks 30 bij. Op driekwart van de brede basisscholen is volgens het Jaarbericht 2009 een combinatiefunctionaris aangesteld. Van die scholen geeft 32% aan dat de invulling cultuur is. In het voortgezet onderwijs zet 27% van de brede scholen een combinatie functionaris in, hier is het percentage met de aanduiding cultuur onbekend. Dat het aantal brede scholen met een cultuuraanbod is uitgebreid, lijkt onmiskenbaar. De concretisering van de doelstelling van de 'Impuls brede school, sport en cultuur' spreekt over de invulling van tenminste 135 formatieplaatsen in de

cultuursector in 2012. Per 1 juli zijn er in 54 gemeenten 130 cultuurcoaches geteld en gaat het om 60,5 formatieplaatsen. Uit de 'Monitor brede school, sport en cultuur 2010' (v.d.Heuvel,2010) blijkt dat niet alle gemeenten de omvang van de formatie voor iedere cultuurcoach kunnen aangeven en ook niet het aantal cultuurcoaches. Niet alle gemeenten kennen het precieze aantal, omdat de regie in handen is van een culturele instelling. Uit telling van de Cultuurformatie in contact met de betreffende gemeenten bleek het aantal van 130 cultuurcoaches. Dit is een conservatieve schatting met een kleine marge naar boven. Op de vragenlijst reageerde 68 cultuurcoaches uit het primair onderwijs en 12 uit het voortgezet onderwijs. Vijf gaven aan dat zij voor een bredere doelgroep werkten en van vijf is het onbekend. Er zijn 60,5 formatieplaatsen ingevuld en dat betekent dat per 1 juli minder dan de helft van de beoogde 135 formatieplaatsen zijn gerealiseerd. Groei kan worden gezocht bij de huidige groep deelnemende gemeenten. Van de mogelijke 120 gemeenten nemen op dit moment 54 deel aan de 'Impuls'. Niet iedere deelnemende gemeente vult voldoende cultuurcoach in (6%) naar verhouding tot het totaal aantal combinatiefuncties. Daarnaast komen de komende twee jaar nieuwe gemeenten aan bod, maar dit zijn de kleinere gemeenten van Nederland.

De maatregel heeft een structureel karakter vanuit het Rijk. Maar geldt dat ook voor de gemeenten? Bij het zetten van de handtekeningen in december 2007 had geen der deelnemers de huidige omvang van overheidsbezuinigingen voorzien. Terwijl juist het structurele karakter de kracht is van de regeling.

2 Welke invulling geven cultuurcoaches aan hun functie?

Uit een inventarisatie langs de deelnemende gemeenten door de Cultuurfornatie ontstaat het volgende beeld over de invulling van de functies:

Er lijken een tweetal typologieën te ontstaan. Allereerst de cultuurcoach die ingezet wordt om de actieve kunstbeoefening te bevorderen als schakel tussen school en culturele instelling. Een variant hierop is de mediacoach als schakel tussen school en bibliotheek. Een tweede typering is een cultuurcoach met een coördinerende opdracht die in veel gevallen beter als makelaar is te benoemen. Bij actieve kunstbeoefening gaat het vooral om invulling van een kunstdocent bij een centrum voor de kunsten. Ook bij de typeringen podium, erfgoed en cross-over worden vormen van actieve kunstbeoefening gehanteerd.

De 'Monitor cultuureducatie 2008-2009' (Oomen e.a., 2009, blz.24) geeft in een tabel de samenwerking tussen scholen en culturele instellingen weer met een specifieke aanduiding: 'gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering activiteiten'. Deze aanduiding lijkt het meest in de buurt te komen van de rol van cultuurcoach. Bij deze aanduiding in de monitor komen centra voor de kunsten/muziekscholen en bibliotheek eveneens hoog uit de telling. Daarnaast blijkt 5% van de basisscholen met de musea, 4% van de basisscholen met monumenten en archeologische vindplaatsen en 1% van de basisscholen met het archief

te typeren met een 'gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering activiteiten'. Ook in het voortgezet onderwijs is het museum, monument en archief een geliefde partner. Bij de invulling van de functie cultuurcoach lijkt echter erfgoed en museasector daarom beperkt aan bod te komen. Uit de 'Monitor cultuureducatie 2008-2009' blijkt dat 9% van de basisscholen gezamenlijke ontwikkelingen en activiteiten uitvoeren met individuele kunstenaars. In het voortgezet onderwijs is dat bijna het dubbele. De Bikker en de zzp-er lijken tussen de 130 cultuurcoaches te ontbreken. Waarschijnlijk door de constructie van de regeling. De regeling spreekt namelijk van een aanstelling bij een instelling, mogelijk zijn de Bikkers en de zzp-ers in dienst van een centrum voor de kunsten. Zowel in de monitor als bij de cultuurcoach ontbreekt de samenwerkingsrelatie met een dans gezelschap. Wellicht omdat deze er in beperkte mate zijn, maar daarom niet minder interessant.

Bij de mediacoaches als schakel tussen school en bibliotheek is grote aandacht voor taalontwikkeling en gebruik van digitale media. In rollen of competenties zal de mediacoach niet afwijken van de cultuurcoach. Het verschil zit veelal in opleiding en werkervaring.

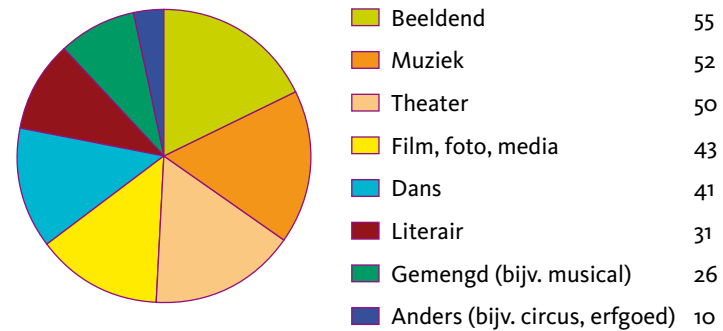
De karakterisering coördinerend kent veel inkleuringen. Het kan gaan om een coördinator bij een centrum voor de kunsten die het werk van enkele cultuurcoaches coördineert werkzaam op school en in het naschoolse; een wijze van aansturing. Bij de meeste coördinerende cultuurcoaches gaan het om een vorm van makelaarschap in een regio om scholen en culturele instellingen dichter bij elkaar te brengen. Het kan een cultuurcoach zijn die voor één school of een beperkt aantal scholen zoekt naar kunstdocenten die in de klas of naschool aan de slag gaan. De publicatie 'Nieuwe cultuurfuncties; een urgente verkenning naar meerwaarde en typologie' (DSP-groep, 2010) beschrijft zes typen nieuwe cultuurfuncties die de afgelopen tien jaar zijn ontstaan. Over de makelaar schrijven zij: "De cultuurmakelaar is die functionaris die relaties legt tussen professionele organisaties en andere instellingen en buurtinitiatieven" en "De makelaarsfunctie brengt veel samen omdat 'koppelen' besloten ligt in

de opdracht". Het boekje typeert bij rollen de makelaar met ontwikkelen en de cultuurcoach met uitvoeren. Bij competenties gaat het bij de makelaar om netwerken en coördinatie en bij de cultuurcoach om verbinden en bruggen bouwen. Het is niet makkelijk om de makelaar/cultuurcoach te positioneren naast bestaande functies als de interne cultuurcoördinator van de school, de brede school coördinator of de cultuurmakelaar. Het gaat er niet om, om af te dingen op de waarde van deze functie voor de scholen en culturele instellingen, maar om de afbakening en mogelijk overlap. Het lijkt of iedere beleidsmaatregel, ondanks duidelijke beleidskeuzes, zijn eigen coördinerende functie creëert. Tachtig procent van de scholen in primair en voorgezet onderwijs blijken een interne cultuurcoördinator te hebben (Oomen e.a.,2009). Volgens het 'Jaarbericht 2009, brede scholen in Nederland' is op 30% van de brede scholen een locatie manager of coördinator aangesteld en op 39% van de brede vo-scholen is dat eveneens het geval. Niet duidelijk is hoe de coördinerende cultuurcoach (makelaar) zich tot deze twee functies verhoudt. De vraag naar de plaats van de makelende cultuurcoach in de aanwezige infrastructuur lijkt te weinig gesteld en komt in ieder geval onvoldoende uit het onderzoek naar voren.

3 Op welke manier bevorderen de cultuurcoaches de belangstelling voor kunst en cultuur en actieve kunstbeoefening bij de jeugd tot 18 jaar in het regulier onderwijs?

Het accent van de werkzaamheden lijkt overwegend te liggen op actieve kunstbeoefening en taalontwikkeling binnen de school. Aan de cultuurcoaches die daadwerkelijk binnen de school werkzaam zijn is de vraag gesteld welke kunstvormen aanbod komen.

Het aantal keer dat een kunstdiscipline aan bod komt

De 'Monitor cultuureducatie 2008-2009' geeft aan dat een vijfde van de scholen een vakleerkracht of freelancer voor cultuureducatie heeft. Van de scholen met een vakdocent staat muziek boven aan. Van de scholen met een vakdocent vult 73% dat in met muziek, gevolgd door 44% met beeldend en drama en dans ieder met 20% en Audiovisueel met 8%. Door de cultuurcoach lijken film, foto en media iets meer aandacht te krijgen. Er ligt minder nadruk op het naschoolse. Het gebeurt, maar is in dit onderzoek minder zichtbaar geworden. Naschool en een doorstroom naar actieve kunstbeoefening lijkt minder uit de verf te komen. Bij sport kun je tellen hoeveel leerlingen naar een sportclub gaan. Bij een relatie met een centrum voor de kunsten zou je daar een parallel mee kunnen vinden. Naar het museum? Opera? De bibliotheek (waar veel kinderen wel lid van zijn)? Hier zit echt een kritische succesfactor. Het gezicht van de cultuurcoach vormt de brug tussen school en naschool, tussen school en culturele instelling. De verbinding die deze brug voor leerlingen kan bieden tussen beide oevers kan zeker verder uitgebouwd. Het meest hecht lijken de structurele (langdurige) koppelingen tussen school en culturele instelling. Daar worden in woorden door de geïnterviewden opbrengsten beschreven. Daar waar de cultuurcoach rouleert om een gevarieerd aanbod van kunstdisciplines op een school aan te bieden, blijft het bij kennismaken. Een keuze voor een kunstdiscipline per school valt daar te overwegen.

4 Welke initiatieven kunnen profiel en rol van de cultuurcoach versterken?

De scholen waarderen zeer de professionaliteit en het vakmanschap van de cultuurcoach. Ook in het 'Jaarbericht 2009, brede scholen in Nederland' wordt enthousiast geschreven over de mening van de basisscholen: "De brede scholen zijn uitermate goed te spreken over de komst van de combinatiefunctionaris.

De meerwaarde zit hem volgens hen onder meer in: de bekendheid met kinderen, ouders en school; de mogelijkheid om de doorgaande lijn in het programma aan te brengen/te versterken; praktische afstemming en coördinatie; kwaliteitsverbetering van activiteiten". In de interviews noteerden wij: Culturele competenties, onderzoekende houding, omgevingsgerichtheid, communicatief vermogen, organiserend vermogen worden overwegend als goed beoordeeld. Bij didactische vaardigheden en onderwijs competenties worden eerder vragen gesteld. In een enkel geval wordt de groepsleerkracht daar nu een rol in toebedeeld. Tegelijkertijd wordt de onbevangenheid in didactisch opzicht juist als kracht gezien in combinatie met het kunstenaarschap van de cultuurcoach. Er is beperkt vraag naar na- en bijscholen. Hoe klein in aantal, het is toch interessant deze mensen naar een opleiding te begeleiden. Tegelijkertijd kan bij bestaande kunstvakopleidingen aandacht gevraagd voor kennis en vaardigheden voor deze nieuwe functie in het veld. Breed is de vraag naar scholingsdagen en netwerkbijeenkomsten waar uitwisseling van ervaringen centraal staan. De Cultuurformatie nam inmiddels hiertoe een initiatief door dit te organiseren met Cultuurnetwerk en Kunstfactor. Initiatief voor de invulling van een cultuurcoach en het verzorgen van een aanstelling ligt overwegend bij de culturele instellingen. Zij geven sturing, begeleiden en evalueren de coach.

5 Welke overwegingen zijn van belang voor een structurele landelijke ondersteuning voor de cultuurcoach na 2011?

Het overdenken van een landelijke structuur begint bij een blik op de lokale structuur. Op lokaal niveau ligt besluitvorming en de regie bij de gemeente, dan wel de gemeente heeft dit overgedragen aan een culturele instellingen, in de meeste gevallen een centrum voor de kunsten. Bij dit beslispunt wordt de keuze gemaakt voor de invulling: actieve kunstbeoefening, bibliotheek, coördinerend of anders. In dit onderzoek is onvoldoende duidelijk geworden wat de criteria voor deze afwegingen waren. Dat zou aanvullend kunnen worden onderzocht. Handgrepen hiervoor lijken van belang. Coördinerend lijkt soms te makkelijk gekozen waar directer in school en culturele instelling zinvoller zou zijn gezien de doelstelling van de 'impuls'. Coördinerend zou een "Nee, tenzij..." variant moeten zijn. Met handreikingen voor tenzij. Verder speelt op lokaal niveau de ondersteuning van de cultuurcoach en de informatie voor scholen en culturele instelling. Vanuit dit perspectief kan worden gekeken welke provinciale of landelijke ondersteuning een rol kan spelen. Of welke opleiding? Het provinciale komt tot nu toe beperkt in beeld. Maar de provinciale ondersteuninginstellingen hebben in veel gevallen een kunsteducatieve ondersteunende rol naar primair en voortgezet onderwijs. Hun aandacht voor ondersteuning naar kleine gemeenten is de laatste jaren gegroeid terwijl gemeenten met meer dan 90.000 inwoners steeds zelfstandiger opereren. Dat betekent dat zowel provinciale, (groot) gemeentelijke als landelijke steunfuncties kunnen opteren voor het richting geven aan de functie van cultuurcoach, het geven van handreikingen en het begeleiden. Gezien het gebrek aan eenduidigheid op provinciaal en gemeentelijk niveau heeft een keus voor een landelijke aanpak de voorkeur. Het gaat om: verzamelen en ontsluiten van kennis; organiseren van scholingsdagen en netwerkbijeenkomsten; verzorgen van voorlichting voor scholen en culturele instellingen en gemeenten. Met als doel het verhogen van de kwaliteit van het cultuuronderwijs door inzet van de cultuurcoach. Dit loopt van culturele instelling naar bibliotheek tot centrum voor de kunsten.

JONNAS

CULTUURCOACH PODIUMKUNSTEN

KUNSTENAAR MET ARTISTIEKE VRIJHEID

SITUERING Utrecht

In een grote stad met 400.000 inwoners werd de wijk uit de jaren twintig ooit gebouwd voor geschoolde arbeiders. Deze verloederde in de jaren tachtig. Inmiddels is het huizenbestand ingrijpend gerenoveerd. Sommige ouders zaten zelf ook op deze buurtschool, maar de afgelopen decennia stroomden ook ongeschoolde allochtonen de wijk in. Een school gebouwd als boerderij is een verrassing in een krachtwijk.

SCHOOL Rietendakschool

Openbare basisschool

Omvang: 120 leerlingen

De school profileert zich als vreedzame school. Er liggen grote sportvelden achter een boerderij. Aan sport (voetbal, karate), muziek en dans (muziekkorps met majorettes) wordt veel gedaan in de wijk.

Op het gebied van kunst en cultuur krijgen de leerlingen van huis uit weinig mee. Sinds 2006 vormde de school een 'creatief partnerschap'

met een podiuminstelling en dit is vorig jaar bekroond met een cultuurcoach.

CULTURELE INSTELLING Yo! Opera Festival

De culturele instelling kwam met het idee om een componist aan de school te verbinden. De kleine culturele instelling is werkzaam op het gebied van opera en stelt zich ten doel deze discipline te 'bevrijden' en tegelijkertijd een relatie te leggen naar de samenleving en het onderwijs. De instelling werkt vooral met jonge makers, zangers en componisten. Bij de instelling werken acht mensen. Naar aanleiding van een eerste festival in 2001 ontstond de samenwerking met scholen. De samenwerking met de scholen kenmerkt zich door 'creatief partnerschap', dat wil zeggen dat de school en culturele instelling gezamenlijk hun werkrelatie en inhoud van het project vormgeven. De wensen en thema's van de school vormen het uitgangspunt en daarbij heeft de samenwerking duurzaamheid als kenmerk, want flietsbezoeken worden vermeden. De school waarmee wordt samengewerkt heeft een leerkracht als contactpersoon voor een dag per week vrij geroosterd.

CULTUURCOACH PODIUMKUNSTEN De cultuurcoach is componist en presenteert zich ook zo aan de leerlingen. Hij komt wekelijks op de school voor zijn lessen en hij is daarmee ‘het bekende gezicht’ van de culturele instelling. De school zegt daar over: “Aan de ene kant heb je een kunstenaar in je school met een bepaalde artistieke vrijheid. Aan de andere kant heb je natuurlijk op school bepaalde didactische en pedagogische waarden.” Voor de school is hij die idealistische ‘rare’ kunstenaar. Hij lijkt niet op de traditionele schoolmuziekdocent. Hij heeft een onderzoekende houding en is intellectualistisch en filosofisch ingesteld.

LESSEN De cultuurcoach geeft les aan alle klassen van de school. De lessen voor de kleuters duren een half uur. De kinderen zitten tijdens de les in een kring terwijl hij hun liedjes aanleert uit verschillende windstreken. Daarvoor heeft hij twee gitaren meegenomen. Een klassieke Spaanse en een gitaar uit Senegal. Hij vertelt over de achtergrond van de instrumenten en leert de kinderen hard en zacht te zingen, snel en langzaam. Tijdens de lessen zijn de klassendocenten aanwezig. Zij bewaken de orde en moedigen de kinderen waar nodig aan. De cultuurcoach heeft geen pedagogische achtergrond maar wordt daarvoor gecoacht vanuit de culturele instelling waar hij in dienst is en door de klassendocenten. Het is de wens van zowel de school als de cultuurcoach om volgend jaar meer verbindingen met het naschoolse kunstaanbod te leggen, dat activiteiten in de klas voor de leerlingen een brug vormen om daarna iets te doen. Een podium of een koor na schooltijd, dat is iets wat de kinderen nu niet kennen.

De bevindingen zijn gebaseerd op de antwoorden op de vragenlijsten die per mail naar de cultuurcoaches zijn verzonden en een zestal locatiebezoeken en vraaggesprekken.

3.1 Twee gezichten

Er wordt op uiteenlopende manieren invulling gegeven aan het begrip cultuurcoach. Zeventig procent van de cultuurcoaches voeren daadwerkelijk activiteiten uit met kinderen en jongeren. Zij werken vaak voor langere tijd op één school en geven daar invulling aan cultuuronderwijs. Volgens verschillende geïnterviewden is het voordeel hiervan dat de cultuurcoach en de leerlingen elkaar echt leren kennen. Het blijft niet bij een kennismaking en leerlingen kunnen zich de discipline meer eigen maken. Op sommige scholen rouleert de cultuurcoach, zodat de leerlingen kennis maken met verschillende kunstdisciplines. Er zijn 53 cultuurcoaches werkzaam vanuit verschillende kunstdisciplines overwegend ingezet vanuit centra voor de kunsten en 16 vanuit podiuminstellingen, musea of in een vorm van crossover.

Daarnaast werken er 21 cultuurcoaches als educatieve medewerkers vanuit een bibliotheek, zij zijn daar de mediacoach. Zij vormen verbindingen tussen een of meer scholen en een bibliotheek.

Dertig procent van cultuurcoaches vervullen een coördinerende rol. Zij houden zich vooral bezig met het leggen van verbindingen tussen scholen en culturele instellingen en het opzetten en organiseren van activiteiten. Deze worden dan uitgevoerd door wisselende kunstdocenten, professionele kunstenaars en soms zelfs wijkbewoners of andere vrijwilligers. In andere gevallen omvat de functie veel meer en is iemand voltijd bezig om in bepaalde wijken of zelfs stadsbreed vraag en aanbod op het gebied van kunsteducatie in kaart te brengen, te

stimuleren en aansluiting te bevorderen. In deze rol is cultuurcoach aan te duiden als cultuurmakelaar. Een directeur van een VO school wist duidelijk te verwoorden waarom ze voor een coördinerende functie hebben gekozen.

‘Als je leerlingen met een verscheidenheid aan disciplines in aanraking wil laten komen dan heb je daar een professional voor nodig. Een filmje maken is wat anders dan een musical uitvoeren. Daarom hebben wij gezegd: wel iemand die heel erg bekend is in dat wereldje en de contacten heeft vanuit zo’n kunstencentrum, die zelf ook een discipline heeft en daar zelf alles mee mag doen en voor de rest de professionals weet te vinden.’

3.2. Op en na school

Er zijn verschillen in de manier waarop culturele activiteiten worden aangeboden. De meeste activiteiten vinden op school plaats, onder schooltijd en soms tijdens de verlengde schooldag. Een algemeen kenmerk is dat een cultuurcoach met een professionele kunstachtergrond een lessenserie komt geven en leerlingen op die manier vertrouwd maakt met een bepaalde kunstdiscipline. De duur van zo’n samenwerkingsverband loopt sterk uiteen. Sommige scholen verbinden zich voor onbepaalde tijd aan een cultuurcoach die wekelijks in alle klassen kunstlessen verzorgt. De cultuurcoach is dan geïntegreerd in de school en het team. Andere scholen bieden steeds korte lessenseries of projecten aan om kinderen met zoveel mogelijk verschillende kunstvormen in aanraking te laten komen. Wat door een betrokken cultuurcoach als nadeel van deze invulling wordt ervaren is dat er geen tijd is om

de kinderen te leren kennen en dat er geen (samenwerkingsver)band met de groepsleerkrachten opgebouwd kan worden, wat de organisatie van de les niet altijd ten goede komt.

‘Als je vier keer op een school komt met zoveel leerlingen dan ga je niet al die namen leren, dat is ondoenlijk’ en ‘Ik zou meer communicatie willen, maar dat is niet haalbaar. Ik heb een coördinator. De school heeft een coördinator. Dus de leerkracht en ik staan aan een andere lijn, maar wij zijn degene die wel het dichtst bij elkaar uitkomen met de kinderen. Dat is een rare situatie.’

In aanvulling op de verplichte activiteiten onder schooltijd bieden cultuurcoaches meestal ook naschoolse activiteiten aan. Die vinden op school plaats of ergens anders in de wijk of op een locatie van de culturele instelling.

‘We hebben afgesproken dat dit een verdieping of verrijking van de schoolactiviteiten gaat worden. We willen graag een koppeling maken voor leerlingen die tijdens de lessen enthousiast worden en denken: ik wil daar meer mee. Dat ze dat na schooltijd kunnen gaan doen.’

Verdieping is eerder uitzondering dan regel. In de meeste gevallen kent de naschoolse activiteit geen verbinding met de binnen schoolse activiteiten. Hoe populair de naschoolse activiteiten zijn loopt sterk uiteen. Zo is er een VO school waar nog bijna geen animo is voor de activiteiten. Op de meeste basisscholen zitten de groepen daarentegen meestal wel vol. Een gebruikelijke manier om deelnemers te werven is om de leerlingen brieven met een inschrijfstrook mee naar huis te geven, die dan ondertekend door ouders weer op school moeten worden ingeleverd. De naschoolse activiteiten zijn echter niet altijd aan kunstlessen onder schooltijd verbonden. Soms nemen cultuurcoaches het initiatief om via verschillende scholen, waar ze geen lessen

verzorgen, leerlingen te werven of communicatiemiddelen als flyers, een website of advertenties in de krant te gebruiken om in de wijken deelnemers te werven. Voor een geïnterviewde is deelname aan naschoolse activiteiten al een doel op zich.

‘Buitenschools iets doen is al heel wat, anders zijn ze op straat.’

3.3 Kunstdisciplines

De kunstdisciplines die het meest in de activiteiten aan bod komen zijn: theater, muziek en beeldend gevolgd door dans en activiteiten op het gebied van literatuur of film, foto en nieuwe media. Enkele cultuurcoaches laten weten dat ze activiteiten op het gebied van cultureel erfgoed en mode coördineren. Opvallend is dat de keuze voor kunstdisciplines vaak aanbod gestuurd is; namelijk afhankelijk van wat de betrokken instellingen in huis hebben. Slechts in enkele gevallen zijn de kunstdisciplines bewust door de scholen gekozen. Een voorbeeld hiervan zijn de activiteiten op het gebied van literatuur die worden aangeboden door bibliotheken om leerlingen met een leesachterstand extra te stimuleren. De manier waarop en door wie vorm wordt gegeven aan de inhoud van de activiteiten loopt sterk uiteen. Cultuurcoaches die voor een langere tijd aan een school verbonden zijn hebben in het algemeen meer invloed op de invulling van het kunstonderwijs dat ze geven. Het uitgangspunt is vaak een opzet van de instelling waar ze aan verbonden zijn en vervolgens vullen ze het zelf in. Doordat er veel contact met de groepsleerkrachten is kunnen de plannen die ze hebben vaak eerst voorgelegd worden aan de school om zo goed mogelijk aan te sluiten op de doelgroep. Er is dan ruimte om het aanbod tijdens de lessenserie aan te passen op basis van eigen ervaringen in de klas en feedback van de daarbij aanwezige groepsleerkrachten.

‘De cultuurcoach voor deze school heeft zelf heel veel inhoud gegeven. Zij heeft een plan gemaakt en dat heeft ze steeds moeten bijstellen. Elke keer hebben we samen zitten sparren van wat kan wel en wat kan niet.’

Bij centra voor de kunsten ligt de regie soms bij de instelling zelf. Zij maken een jaarprogramma van culturele activiteiten die uitgevoerd worden door verschillende cultuurcoaches met ieder hun eigen expertise en waar de deelnemende scholen in de gemeente uit kunnen kiezen.

‘Wij krijgen allemaal aan het begin van het schooljaar een overzicht van het centrum in de kunst waar de cultuurcoaches in dienst zijn. Dan mogen we intekenen. De leerkrachten geven dan bijvoorbeeld aan dat dit nog niet aan bod komt bij hen, dus daar schrijven ze zich voor in. Het aanbod is heel divers. Vanochtend waren ze aan het vilten bij de kleuters. We hebben danslessen gehad met allerlei soorten dans. Kinderen leren musiceren, muziekstukjes instuderen en vertonen. Volgend jaar biedt de dansdocent ook een flashmob aan. Daar hebben we ook op ingetekend.’

Bij musea of een podiuminstelling kan de band hechter zijn. In het geval van een museum gebeurt dat door middel van bezoeken aan het museum en wordt het beeldende werk van de leerlingen bijvoorbeeld tijdelijk tentoongesteld en kunnen de kinderen het museum later nog gratis met ouders bezoeken. In het geval van een bibliotheek worden er ook altijd gezamenlijk bezoeken gebracht om vertrouwd te raken met de locatie. De meeste cultuurcoaches geven aan het idee te hebben dat er leerlingen zijn die zich naar aanleiding van de activiteiten uiteindelijk aansluiten bij een culturele instelling, al geven zij ook aan dat het belangrijkste doel van de activiteiten een algemene kennismaking met kunst en cultuur is en niet perse het stimuleren van doorstroom naar

instellingen. Een uitzondering hierop zijn de activiteiten die worden uitgevoerd door cultuurcoaches van bibliotheken. Deze zijn in ieder geval ook altijd bedoeld om kinderen specifiek bij de bibliotheek te introduceren.

De meeste cultuurcoaches geven aan dat zij pogen hun activiteiten inhoudelijk aan te laten sluiten op andere schoolvakken. Vaak doelen ze er op dat leerlingen zich kennis en vaardigheden eigen maken die ook voor andere vakken relevant zijn. Ze spelen bijvoorbeeld een voorstelling in een middeleeuws klooster waar de kinderen meer te weten komen over geschiedenis, of ze spelen musicalscènes in het Engels. Ook geven veel cultuurcoaches aan hun best te doen om aan te sluiten op thema's of projecten waar de leerlingen mee bezig zijn. Activiteiten van mediacoaches die aangesteld zijn bij bibliotheken zijn soms geïntegreerd in het taalonderwijs en bedoeld om de leerdoelen voor dit vak te bereiken. Het accent ligt dan meer op vergroting van de woordenschat dan op literaire vorming.

‘Op scholen met nog meer taalachterstand haal ik ook groepjes kinderen uit de klas en dan heb je de hele ochtend een half uur per groepje om echt woordspelletjes te doen, mindmappen en zo om je taal breder te maken en ze sneller verbanden te laten leggen.’

3.4 Doelen

De lesdoelen zijn vaak niet vastgelegd, zo blijkt uit gesprekken, maar zowel onder leerkrachten als cultuurcoaches leven wel ideeën over wat de doelen en effecten van de activiteiten zijn. Vrijwel iedereen pleit ervoor dat kinderen er plezier aan beleven. Kennismaking met kunst en cultuur wordt vaak genoemd. De doelen laten een waaier zien van kunstzinnig naar sociaal.

‘Ze hebben meer techniek geleerd en ze hebben er plezier in. Het feit dat de leerlingen zeer veel bewuster zijn van het maakproces. Dat is winst. Het gaat niet alleen om knutselen, maar ook om samenwerking en er wordt gepraat, het levert gesprekken op, ook over geloof of over cultuur. Dat ze de wijk uitkomen, dat ze dingen die ze nu op de tv zien herkennen. De leerlingen herkennen de posters van het museum in de stad. Het museum is niet meer zo vreemd. Niet meer de tempel waar je niet komt. Ze leren nieuwe woorden en gaan die gebruiken. Het vergroot hun netwerk over hoe dingen in elkaar zitten.’

Daarnaast noemt een geïnterviewde leerkracht de kunstzinnige vaardigheden die door de cultuurcoach zijn aangeleerd.

‘Dat de surprises met Sinterklaas dit jaar van zo hoog niveau zijn. Dan moet je opletten om dat te registreren als winstpuntje, maar dat doen we dus wel. Want ze hebben meer techniek geleerd om zoiets moois te maken en ze hebben er meer plezier in. Vroeger maakten ze dozen en dan stond er: stomp hier. En dat was de surprise.’

Ook benadrukken leerkrachten en cultuurcoaches dat het kennismaken met kunst en kunstinstanties gepaard gaat met het vergroten van het netwerk van de kinderen. Dat kinderen hun wijk uitkomen wordt als een belangrijk effect gezien.

‘Een doel was om ze kennis te laten maken met het museum en dan hoor ik ze zeggen: ik heb dat op tv gezien of ik zag een poster hangen. Het museum is niet meer zo vreemd, niet meer zo’n tempel waar je niet komt.’

En

‘Dat kinderen zelfs een PowerPoint presentatie hielden in de bibliotheek van het centrum, toch wel zo’n hoge cultuurplek. Dat je je als burger leert bewegen in de samenleving en niet alleen in je eigen straat durft te zijn wie je bent.’

Daarnaast worden de activiteiten ook gezien als een middel om sociale en verbale vaardigheden verder te ontwikkelen. Kinderen leren samenwerken, discussiëren, kritiek beargumenteren en zichzelf presenteren. Het gevolg daarvan is ook dat kinderen meer zelfvertrouwen en een positiever zelfbeeld krijgen.

3.5 Thuiscultuur

In de thuiscultuur van de doelgroepen worden activiteiten op het gebied van actieve kunstbeoefening meestal niet gestimuleerd. Vaak zitten veel kinderen wel op een sportvereniging, maar is het al heel bijzonder als kinderen thuis knutselen of een boek lenen bij de bibliotheek, laat staan dat er wel eens een museum wordt bezocht, of dat er thuis wordt voorgelezen of dat kinderen zelfs kunstlessen aan een instelling volgen. Scholen proberen op verschillende manieren de ouders bij de culturele activiteiten van de cultuurcoach te betrekken. Bijvoorbeeld door over de activiteiten te communiceren via een website, workshops voor ouders te bezorgen om hen zelf te laten ervaren hoe leuk het kan zijn en ouders over te halen mee te gaan als begeleiders bij culturele uitstapjes. Sommige leerkrachten geven aan dat het laatst genoemde zelden lukt. Een andere leerkracht lijkt de vinger op de zere plek weten te leggen.

‘Je hebt ouders die angstig zijn om als begeleider mee te gaan omdat ze laag opgeleid zijn en bijvoorbeeld minder goed kunnen lezen of cognitief minder vaardig zijn en bang zijn dat ze met kinderen dingen moeten lezen en uitvoeren. Je moet daar als leerkracht goed over nadenken, een ouder gerust stellen, zo van: er wordt dit en dat van je verwacht. Dan gaan ze over de drempel.’

In gesprekken komt naar voren dat het de uiteindelijk ambitie van scholen en cultuurcoaches is, dat kinderen zelf met hun ouders musea en voorstellingen bezoeken. Zij delen ook regelmatig gratis toegangskaarten uit, maar dat lijkt tot op heden nog echt een brug te ver.

Er zijn natuurlijk deelnemers die zoveel talent en plezier hebben dat het aanbod van de cultuurcoach niet voldoende is. De leerlingen hebben van huis uit vaak niet de traditie of de mogelijkheid kunstlessen aan een instelling te gaan volgen.

‘Soms kan ik ze als cultuurcoach wel aanspreken van: goh, vind je het leuk? Zou je niet meer willen? Want dat is ook een beetje de functie die we hebben, dat we kinderen kunnen doorsturen naar het centrum voor de kunst. Er is dan een pot om de kinderen te ondersteunen mochten ze thuis, en dat is op deze scholen waar de cultuurcoaches rondgaan standaard, geen ouders hebben met financiële middelen om dat soort dingen te bekostigen. Het is dan niet eens noodzakelijk dat ze een groot talent zijn, maar stel dat ze echt de voorkeur hebben om dans te gaan doen dan kan dat.’

Het jeugdcultuurfonds kan een oplossing bieden als het fonds aanwezig is in die gemeente. Een geïnterviewde gaf aan dat het goed zou zijn wanneer de cultuurcoaches verantwoordelijk worden gesteld voor de bemiddeling naar het jeugdcultuurfonds. Onderstaand citaat geeft aan dat de scholen zelf niet altijd op die verantwoordelijkheid zitten te wachten.

‘Er is ons gevraagd of wij daar op school een coördinator voor willen aanstellen en daar hebben we nee op gezegd. Niet omdat we dat niet belangrijk vinden, maar omdat we aan onze taks zitten met wat we kunnen dragen als school. In een wijk als deze komt er heel veel op je af en als je niet oppast ben je meer maatschappelijk werker dan leerkracht en wij zijn hier om onderwijs te geven. Het zou mooi zijn als een van de cultuurcoaches dat zelf zou kunnen doen.’

3.6 Selectie en introductie

De manier waarop cultuurcoaches bij de scholen terecht zijn gekomen, wisselt. Soms werkten er bij culturele instelling al geschikte kandidaten en lagen er projecten op de plank die alleen nog aan scholen gekoppeld hoefden te worden.

‘Ze zijn bij ons gekomen en hebben gezegd: nou, we hebben een combinatiefunctionaris eventueel, hij is componist en we zouden hem graag aan jullie school willen verbinden. Zij hebben hem voorgedragen en vervolgens hebben we gesprekken met hem gehad van: goh, vinden we dit wat en hoe gaat hij dat dan doen? Uiteindelijk heb je als school altijd nog een veto recht.’

Een kennismakingsperiode blijkt wel heel belangrijk, vooral om te ervaren of het klikt tussen de cultuurcoach en de doelgroep.

‘Toen hebben we hem eerst een tijdje laten proeven van de vraag wat je met kinderen kan. De kinderen die hier op school zitten zijn kinderen die in eerste instantie met enig wantrouwen naar iemand van buiten staan te kijken van: nou moet je jij eerst maar eens bewijzen en zijn de grenzen duidelijk en dat soort dingen. Dat is een

aftastperiode die onze kinderen nodig hebben en ook de mensen die bij ons in de klassen komen. Daarom heb ik dat als leerkracht heel waardevol ervaren.'

Het komt ook voor dat de school in eerste instantie positieve verwachtingen had van de samenwerking, maar dat het in de praktijk met de leerlingen niet werkte en de samenwerking toch gestopt moest worden.

'Het zijn echt doe-kinderen. Dus je kan wel een stukje theorie doen, maar je moet eigenlijk eerst even iets doen en dan wat vertellen. Het werkte niet, zij kregen de prikkel niet om de kinderen daarvoor te interesseren en de kinderen gingen ermee op de loop.'

In enkele gevallen bestonden de relaties tussen de school, leerlingen en cultuurcoach al door eerdere projecten of activiteiten. Dat is door geïnterviewden als positief ervaren.

'Zij kent onze leerlingen en de sfeer. Dus zij kende al gauw de juiste toon en de juiste manier van werken. Daar heeft zij veel in geïnvesteerd. Bijna alle mensen die hier beginnen, komen binnen met het idee van: dit ga ik doen. En dan moeten ze een paar treden lager, om allerlei redenen, omdat ze het niet goed inschatten of beginnen vanuit hun eigen beleving, maar sommige kinderen die hier bij de kleuters komen hebben dan voor het eerst een schachtje in de handen dus die kunnen niet gelijk knippen.'

Het komt ook voor dat de school vanaf het begin bij de selectie van een cultuurcoach betrokken is geweest.

'We hebben samen het profiel opgesteld van wat hebben we nodig en wat vinden we belangrijk. We hebben alle sollicitatiebrieven gezien en daar een selectie in gemaakt. Het gesprek zelf is door de werkgever gevoerd (culturele instelling).'

Bovenstaande geïnterviewde geeft dan ook aan dat het traject echt voelt als een gedeelde verantwoordelijkheid van de school en de culturele instelling, wat als zeer positief ervaren wordt. Het gaat hier om een VO school, geïnterviewden van basisscholen geven juist aan dat iedere extra verantwoordelijkheid als een extra last ervaren wordt omdat de druk op de school al zo groot is.

3.7 Begeleiding en evaluatie

Ook als de groepsleerkrachten niet betrokken zijn bij de inhoudelijke invulling, zijn zij vrijwel altijd wel aanwezig tijdens de activiteiten, voornamelijk om te helpen de klas in toom te houden en de cultuurcoach eventueel aanwijzingen op didactisch/pedagogisch gebied te geven. Deze ondersteuning wordt door vrijwel alle geïnterviewde cultuurcoaches bijzonder op prijs gesteld. Soms wijzen scholen ook één groepsleerkracht aan als intern aanspreekpunt voor de cultuurcoach.

Uit de resultaten van de vragenlijst blijkt dat in beide groepen rond de 75 procent van de cultuurcoaches aangeven door de instelling waar ze zijn aangesteld begeleid te worden, maar dat er relatief meer (80%) coördinerende cultuurcoaches zijn die ook dagelijks contact met de instelling hebben. Bij de uitvoerende cultuurcoaches loopt de frequentie van het contact sterker uiteen van dagelijks (38,6%), wekelijks (45,5%) tot enkele keren per jaar (15,9%). Coördinerende cultuurcoaches zijn relatief vaker betrokken bij activiteiten voor het voortgezet onderwijs, 30 procent van de respondenten tegenover

13,6 procent van de uitvoerenden. Toch richt een ruime meerderheid van beide groepen (totaal 83,6%) zich op activiteiten voor basisschoolleerlingen. In enkele gevallen geven respondenten aan dat de doelgroep breder is dan leerlingen, namelijk alle wijkbewoners. Daarnaast wordt door één respondent het MBO als doelgroep genoemd.

Er lijkt veel aandacht te zijn voor evaluatie van de door de cultuurcoach georganiseerde of uitgevoerde activiteiten. Een ruime meerderheid van de respondenten geeft aan dat dit met de school gebeurt, maar hoe en waar dan naar gekeken wordt verschilt. De uitvoerende cultuurcoaches die voor langere tijd aan een school verbonden zijn en intensief samenwerken met de groepsleerkrachten krijgen feedback op didactiek. Als cultuurcoaches op verschillende scholen tegelijk werken zijn er vaak periodiek of jaarlijks evaluaties met de scholen en cultuurcoaches tezamen. Er wordt dan besproken wat wel en niet goed gaat, waarin de cultuurcoaches eventueel meer door de scholen kunnen worden ondersteund en in hoeverre de activiteiten die ze aanbieden aansluiten op de behoefte van de scholen. In sommige gevallen worden ook andere medewerkers van de instelling waar de cultuurcoach is ingesteld bij de evaluatie met de scholen betrokken of wordt er met de instelling intern geëvalueerd. Daarnaast is soms ook de gemeente betrokken bij evaluaties. In het algemeen hebben de evaluaties een kwalitatief karakter.

3.8 Competenties, scholing en uitwisseling

Cultuurcoaches zijn vakmensen, met een kunstopleiding en een professionele achtergrond. Hun expertise en passie wordt ervaren als een meerwaarde voor de school.

‘Dit komt zo uit iemands hart. Ik kan het wel leren uit boeken, maar die passie en dat gevoel om kinderen te enthousiasmeren voor

iets, ik denk dat je dat alleen op die manier kan doen. En hij heeft natuurlijk op dit gebied zoveel meer kennis dan je als leerkracht kan hebben. Er zijn een aantal praktische vaardigheden die je als leerkracht ook nog wel kunt aanleren, maar waar het gewoon mooi is dat hij dat doet. Bijvoorbeeld allemaal tegelijk beginnen en eindigen, hoog zingen, laag zingen. Maar het verschil in expertise met een groepsleerkracht is dat hij zich zo zeker voelt in de materie dat hij daar ook van af kan wijken en kan improviseren en loslaten. Dat is iets wat kinderen ook gaan durven als hij les geeft.’

Ook cultuurcoaches zelf geven in gesprekken aan dat ze het gevoel hebben dat ze door middel van hun eigen expertise en passie voor hun vakgebied aan kunnen haken op de leefwereld van de kinderen en hen van daaruit kennis kunnen laten maken met nieuwe locaties, activiteiten en vaardigheden.

‘Ik kan wel heel ingewikkeld straatcultuur naar binnen halen, maar hier binnen kan ik ze juist meenemen naar iets wat ze nog niet kennen. Dan lijkt een stil leven van een fruitschaal misschien saai, maar ik had hier een tafel vol fruit en groente om echt te kijken naar de kleuren. Bijvoorbeeld een banaan, is die nou alleen maar geel? Nee, ook met plekje bruin en zo.’

Lesbevoegdheid is eerder uitzondering dan regel. In het algemeen zijn de cultuurcoaches dan ook het meest onzeker over de eigen onderwijscompetenties. Het gaat dan zowel om het ‘voor de klas staan’ en aansluiten op de sfeer in de groep als om het beoordelen en evalueren van leerlingen en lessen. Deze onzekerheid verklaart mogelijk waardoor hier door cultuurcoaches vaak weinig structuur in wordt gebracht. Ook leerkrachten geven aan dat cultuurcoaches, wat didactische vaardigheden betreft, vaak veel moeten leren, maar dat ze hen daarin kunnen ondersteunen mits de cultuurcoach wel

affiniteit met de doelgroep heeft. Ook kunnen scholen en cultuurcoaches samen op zoek gaan naar een balans tussen artistieke vrijheid voor de cultuurcoach en de structuur van de school.

'Ik moet ze echt strak houden en dan kijken welke zelfstandigheid ik ze kan geven. Dat is wel lastig, omdat bij dit vak eigenlijk wel vrijheid hoort.'

Bijna de helft van de respondenten geeft aan behoefte te hebben aan jaarlijkse scholingsdagen en netwerkbijeenkomsten voor cultuurcoaches gericht op didactische, pedagogische en organisatorische vaardigheden en het bijhouden van kunstzinnige vaardigheden. Een enkeling heeft behoefte aan ondersteuning in de vorm van een korte opleiding of een handboek voor cultuurcoaches. Coördinerende cultuurcoaches willen graag op de hoogte worden gehouden van ontwikkelingen in cultuureducatie en succesvolle projecten.

ANDREA

CULTUURCOACH ERFGOED/MUSEA

EDUCATIE GAAT VERDER DAN HET DOEK ALLEEN

SITUERING Rotterdam

De traditionele volkswijk in een grote stad is in 25 jaar veranderd in een wijk met mensen van buitenlandse afkomst. De wijk kent geen ander groen dan de grasmat in het stadion dat zich als een kasteel aftekent tussen de huizen. De kinderen die hier in de wijk wonen, komen de wijk niet uit. Ook niet voor een gratis festival in het centrum van de stad. Ze komen zeker niet in aanraking met een museum.

SCHOOL Mariaschool

RK basisschool

Omvang 280 kinderen, waarvan drie met Nederlandse voorouders. De school kent sinds drie jaar een verlengde schooldag. Naast tekenen en handenarbeid had kunst en cultuur jarenlang geen plaats in het programma. Het aanbod van het museum om met een cultuurcoach de verlengde schooldag invulling te geven, kwam tegelijk met de behoefte om meer diepgang aan te brengen aan de kunstzinnige activiteiten op de school.

CULTURELE INSTELLING Museum Boijmans

Het museum voor moderne kunsten. De educatieve functie van dit museum groeide de laatste jaren met verbindingen naar alle onderwijssoorten met een bereik naar ongeveer 24.000 leerlingen. Bij educatie is de visie van de school uitgangspunt. De belevingswereld van de kinderen staat daarbij centraal. De educatie is zowel ter lering als ter vermaak. De educatie 'gaat veel verder dan het doek alleen', kinderen moeten geraakt worden. Educatie is de verbinding tussen kunst en samenleving. De gemeente waarin het museum is gevestigd, is zeer actief op het gebied van de brede school en cultuur. De gemeente zet hoog in op de cultuurcoach. Het museum heeft dit als een uitdaging opgepakt om op die manier een meer intensieve vorm van educatie mogelijk te maken.

CULTUURCOACH De cultuurcoach van deze school heeft een onderwijsbevoegdheid, is museumdocente en heeft ook ervaring als docente in het reguliere onderwijs. Zij kan zowel praktisch als meer theoretisch aan de slag. Het feit dat de cultuurcoach ook museumdocente is, is een vanzelfsprekende noodzakelijkheid: de cultuurcoach moet de museumcollectie goed kennen. De stijl van de coach is rustig en gestructureerd, dat is nodig vanwege het grote aantal 'doe kinderen' op de betreffende school. Haar drijfveer is 'de liefde

voor de kunst' en haar motivatie om dat te vertalen naar, bijvoorbeeld, de algemene en taalontwikkeling van kinderen. Dat wil niet zeggen dat de cultuurcoach 'een knieval maakt.' De kunst blijft de kunst.

LESSEN De cultuurcoach heeft op de school een eigen lokaal. Aan de wand hangt werk van de leerlingen naast posters van het museum.

Op het bord heeft de cultuurcoach de lesdoelen voor die les opgeschreven. De kinderen keken in het museum naar de beweging van beelden. Op school maakten ze bewegende beelden van was en vervolgens moesten de leerlingen zelf de bewegingen ook maken. De cultuurcoach fotografeerde dit en zo ontstond een serie met beelden en foto's van de leerlingen en de beelden uit het museum zelf. De leerlingen zijn nu vier keer naar het museum geweest en de objecten die zij hebben gemaakt, exposeren ze in het museum.

OUDERS School en museum proberen ook de ouders enthousiast te maken bijvoorbeeld door kaartjes voor het museum aan de ouders te geven, maar daar heeft slechts één ouder gebruik van gemaakt. De school heeft een ouderconsulent die op haar beurt aan de ouders, overwegend de moeders, uitlegt wat de school en het museum samen doen.

4 OVERWEGING EN DISCUSSIE

Er zijn in de 'impuls' geen inhoudelijke doelen geformuleerd anders dan: "Uitbreiden van het aantal brede scholen met een cultuurprofiel" en "Het bevorderen dat de jeugd tot 18 jaar vertrouwd raakt met één of meer kunst en cultuurvormen en het onder jongeren stimuleren van actieve kunstbeoefening." Het voordeel daarvan is dat iedere gemeente zijn eigen invulling kan geven aan de functie van cultuurcoach passend bij de regio en de vrijheid die brede scholen nodig hebben bij hun profilering. De reacties op de introductie van de cultuurcoach uit het veld zijn overwegend positief. De ruimte die de regeling geeft, maakt tegelijkertijd zichtbaar hoe het onderwijs en het culturele veld omgaan met dit soort maatregelen. De introductie van de cultuurcoach laat zien wat er in het (cultuur)onderwijs aan de hand is. In het verlengde hiervan twee constatering rond de invulling van de cultuurcoach.

4.1 Inkleuring van het profiel

Bij de invulling van de functie cultuurcoach tekenen zich twee typologieën af: allereerst de cultuurcoach met daadwerkelijk één been in de school en één been in de culturele instelling, met de mediacoach als variant daarop als schakel tussen school en bibliotheek. Bij deze invulling ligt het accent op de doelstelling: "Het bevorderen dat de jeugd tot 18 jaar vertrouwd raakt met een of meer kunstvormen en het onder jongeren stimuleren van actieve kunstbeoefening". De cultuurcoach met één been in de school heeft directer contact met de leerlingen en verhoogt daarmee eerder de kwaliteit van het cultuuronderwijs binnen de school. De mediacoach kan resultaat opleveren voor het niveau van het taalonderwijs.

Een tweede inkleuring van het profiel van de cultuurcoach is die met een coördinerende opdracht die functioneert als makelaar, als netwerker en

ontwikkelaar. Dit profiel kent een grotere afstand van de school dan de eerste inkleuring van het profiel. Bij de makelaar gaat de aandacht meer naar het "uitbreiden van het aantal brede scholen met een cultuurprofiel".

Deze vergroot het aantal activiteiten op de school, maar heeft minder effect op de verhoging van de kwaliteit van het cultuuronderwijs binnen de school.

4.2 Beslissing over het profiel

Bij de beslissing over de inkleuring van de maatregel 'Impuls brede school, sport en cultuur' is de gemeente als eerste aan zet. De gemeente kan zelf een richting bepalen. Dit kan ook in overleg met een culturele instelling, dan wel met de school. Als de gemeente de keus voor de invulling overdraagt aan een culturele instelling is het aan die instelling of er overleg met de scholen plaats vindt over de invulling.

Een gezamenlijke keus door gemeente, culturele instelling en school wordt niet per definitie gemaakt. Dit wel doen lijkt een kritische factor voor succes. Voor een gezamenlijke analyse over wat nodig/wenselijk is voor het cultuuronderwijs is overleg tussen de drie partijen relevant. Want de verschillende typen cultuurcoach leiden tot verschillende resultaten. Alleen bij een gezamenlijk afgesproken resultaat is evaluatie op gemeenteniveau goed mogelijk.

4.3 Discussie

De vele beleidsmaatregelen rond het programma 'Cultuur en school' van de afgelopen tien jaar hadden effect op de randvoorwaarden voor het cultuuronderwijs in het primair en voortgezet onderwijs. Bij de invulling van de cultuurcoach zien we dat een deel van de gemeenten kiezen voor een randvoorwaardelijk profiel, een accent op de makelaarsrol. Het unieke van de introductie van de cultuurcoach is juist dat er een invulling kan worden gekozen voor een cultuurcoach die in direct contact treedt met de leerlingen, waarbij de cultuurcoach vaardigheden en kennis over cultuuronderwijs toevoegt in de klas. Dit laatste is nodig voor de verhoging van de kwaliteit van het cultuuronderwijs. Recent schreven Sandra van Beekhoven (en anderen) en Ton Bevers hier over, zoals geciteerd in de inleiding van dit onderzoek.

Door de ondertekenaars van de 'Impuls' zou de doelstelling in die zin kunnen worden aangescherpt. Er tekent zich dan een cultuurcoach af die echt met één been in de klas en met één been in de culturele sector staat. De schakelfunctie daartussen en het buitenschoolse zullen de komende periode dan nog zeker meer kleur moeten krijgen.

MARILLEEN

CULTUURCOACH ACTIEVE KUNSTBEOEFENING

BEWONDERING VOOR VAKMANSCHAP

SITUERING Amersfoort

Een naoorlogse krachtwijk in een stad van 140.000 inwoners net buiten de Randstad. Laagbouw in afwisseling met een enkele flat en veel groen op een kwartier fietsen van het oude stadscentrum. De gemeente heeft wijken aangewezen waar de scholen samen na schooltijd activiteiten aanbieden.

SCHOOL de Windroos

Christelijke ontmoetingsschool

Omvang: 230 leerlingen

Deze basisschool is voor tachtig procent bevolkt met allochtone leerlingen uit Turkije, Marokko en vluchtelingenkinderen uit Irak, Iran en Somalië. Veel leerlingen hebben een taalachterstand en de school is er daarom trots op dat ze met de CITOtoets het landelijke gemiddelde scoren. De school stimuleert televisie kijken, bijvoorbeeld Het klokhuis, bezoekt de bibliobus en moedigt bij de ouders voorlezen aan. Dit is natuurlijk afhankelijk van de taalvaardigheid van de ouders. Kunsteducatie betekende vroeger op school vooral knutselen en het was zichtbaar dat de kinderen er niet van genoten. De cultuurcoach kwam via de brede school Twee jaar geleden koos de school voor een cultuurcoach voor drama, dans, beeldende vorming en muziek. De cultuurcoaches hebben allemaal hun eigen expertise.

CULTURELE INSTELLING Scholen in de kunst

Het centrum voor de kunsten regelt de programmering. Naast cursuswerk en lessen heeft het centrum een lange traditie met het werken voor scholen en behoorde voor de aanpak van kunst in het onderwijs tot een van de voorlopers in Nederland. Het Centrum beschouwt zich voor kunst en cultuur in het onderwijs vooral als een aanbieder met daarbinnen steeds meer maatwerkprojecten voor scholen en werkt veel samen met culturele instellingen. Door het gemeentebestuur is het budget voor de functie van cultuurcoach aan dit centrum beschikbaar gesteld omdat de instelling 'midden in het veld van de scholen staat.' De instelling benoemt als voordeel van de cultuurcoach dat er gemakkelijker een verbinding ontstaat tussen kunsteducatie in en na schooltijd. Daarnaast wordt als zeer belangrijk ervaren dat de cultuurcoach een structurele functie in het onderwijs is.

CULTUURCOACHES Er zijn vijf cultuurcoaches.

Flexibiliteit, organisatietalent en weerbaarheid waren de belangrijkste criteria waarop ze werden geselecteerd. Ze zijn alle vijf via een kunstvakopleiding opgeleid. De cultuurcoach gaat voor minimaal vier lessen naar de school en verzorgt ook de naschoolse activiteiten. Dit jaar is geprobeerd op een bepaald thema aan te sluiten waar de leerkracht mee bezig is. Voor het volgend jaar is die mogelijkheid open gelaten, maar daarnaast is er voor elke bouw een vast aanbod. Door de cultuurcoach wordt dat als werkbaar ervaren, maar het blijft bij kennismaken.

LESSEN De lessenserie is te kort om de leerlingen goed te leren kennen, maar omdat de cultuurcoach bij een volgende serie weer op de school terugkomt, wordt zij wel een vertrouwd gezicht op school. De lessen worden in de regel gegeven in de speelzaal, wat een goede ruimte is en plezierig omdat het aan de school vastzit. Voor twintig dansende kinderen is de ruimte aan de krappe kant. Bovendien heeft de ruimte grote ramen waardoor kinderen vanaf de speelplaats buiten de school, tijdens de lessen naar binnenkijken wat de les kan verstoren. De cultuurcoach bedient tijdens haar les een flinke groep kinderen. Ze doet danspassen voor, laat kinderen op hun eigen wijze door de ruimte bewegen en in groepjes eigen dansen maken. Daarbij bedient ze zelf de geluidsapparatuur. Het is goed dat de leerkracht altijd bij de lessen aanwezig is. Zij helpt mee de orde te bewaken en kinderen die baldadig worden in toom te houden. Aan het naschoolse doen niet alle leerlingen mee. Ze schrijven zich apart in door de ouders een formulier te laten ondertekenen. De school geeft de flyer aan de leerlingen mee, maar heeft verder weinig zicht op de voortgang.

AANDEELHOUDERS

De Cultuurformatie is een strategisch samenwerkingsverband van kunstenaarsorganisaties en culturele instellingen. Met de aanschaf van een aandeel ondersteunden de volgende organisaties de activiteiten van de Cultuurformatie:

AENA Pensioenfonds voor zelfstandige kunstenaars	Nederlandse Museumvereniging
Bureau Promotie Podiumkunsten	Nederlands Uitburo
Cultuurnetwerk Nederland	Netwerk CS
Erfgoed Nederland	Raad van Twaalf
Federatie van Werkgeversverenigingen in de Cultuur	Rotterdamse Schouwburg
Federatie van Kunstenaarsverenigingen	Stichting Internationale Culturele Activiteiten
FNV-KIEM	Stichting Kunstzinnige Vorming
Fonds beeldende kunsten, vormgeving en bouwkunst	Rotterdam
Fonds voor Cultuurparticipatie	Theater Instituut Nederland
Jeugdcultuurfonds	Trans Artists
Koepel Opera	Vereniging Rijksgesubsidieerde Musea
Kunst & Zaken	Vereniging Schouwburgen- en
Kunstconnectie	Concertgebouwdirecties
Kunstenaars&CO	Vereniging van Schrijvers en Vertalers
Kunstfactor, sectorinstituut amateurkunst	Virtueel Platform
Mondriaan Stichting	Waag Society
Muziek Centrum Nederland	VPRO
Nederlandse Associatie voor de Podiumkunsten	Walter Maashuis
Nederlands Fonds voor Podium Kunsten +	Werkgevers Kunst en Cultuur
	Ook het VSBfonds en de PGGM boden financiële ondersteuning.

LITERATUUR

Geraadpleegde literatuur voor onderzoek en proloog

Bamford, A. (2006) *The wow factor: global research compendium on the impact of the arts in education*. Munster: Waxman.

Bevers, T. (2010)

Kanttekeningen bij de monitoronderzoeken cultuureducatie 2005-2009.

In T.IJdens (red.) *Jaarboek Actieve Cultuurparticipatie 2010* (pp 113-125). Utrecht: Fonds voor cultuurparticipatie.

Beekhoven, S. Hoogeveen, K. Oomen, C. Visser, I. & Haanstra F. (2010)

Kunstbeoefening in het basis- en voortgezet onderwijs. In A. van den Broek, A. (red.) *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd*. (pp173-207). Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

DSP-groep (2010)

Nieuw cultuurfuncties; een urgente verkenning naar meerwaarde en typologie.

Heusden, B. van (2010)

Cultuur in de spiegel. *Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Heusden, B. van (2010)

De structuur van cultuur, of: wat weet de schildpad? Oratie uitgesproken op 7 september 2010, Groningen.

Heuvel, van de A., Heijkoop, C. Jong, M. de (2010).

Monitor Impuls brede school, sport en cultuur 2010; rapportage 2-meting 1e tranche en 2e tranche, BMC.

Kerkvliet, T.A. (2010)

Cultuurcoach in de brede school; over de uitvoering van de impulsregeling brede school. Praktijkonderzoek Master Special Educational Needs, Fontys Academie; Amersfoort.

Oomen, C. Hoogeveen, K. Visser, I. Beekhoven, S. Donker, A. & Haanstra, F. (2009)

Cultuureducatie in het primair en voorgezet onderwijs. Monitor 2008-2009.

Utrecht: Oberon/Sardes.

Oomen, C., Kruiter, J., Grinten, M. van der, Linden, J. van der, Dubbelman, E., (2009)

Jaarbericht 2009; brede scholen in Nederland. Utrecht: Oberon.

Twaalfhoven, A. (2010)

De cultuurcoach: brug tussen school en culturele instelling. Bulletin *Cultuur @ School*, 13 (61), 1316.

Verweij, A. (2009) *Combinatiefuncties.nl; Praktijkvoorbeelden uit onderwijs, sport en cultuur*. Een gezamenlijk uitgave van de landelijke partners van de combinatiefuncties.

Websites

www.cultuurcoach.org

www.combinatiefuncties.nl

www.combinatiefunctiesonderwijs.nl

www.dirkmonsma.nl

www.jeugdcultuurfonds.nl

COMMENTAAR

Om onderwijs en cultuur te verbinden initieert het ministerie van OCW sinds 1997 het programma *Cultuur en School*. Doel is om leerlingen van jongs af aan vertrouwd te maken met cultuur. Het aanmoedigen van duurzame relaties tussen scholen en culturele instellingen en de versterking van de aandacht voor cultuur in het onderwijsprogramma is de kern van het programma. Er werd een waaier van maatregelen genomen de afgelopen jaren, zoals de regeling versterking cultuureducatie, de cultuurkaart, cursussen voor interne cultuur coördinatoren, cultuur profielscholen in het voortgezet onderwijs, financiële steun voor het project *Cultuur in de Spiegel*, het monitoren van het beleid, de website *Cultuurplein* en het gratis blad 'Cultuur en School'. De 'Impuls brede school, sport en cultuur' is een bescheiden maatregel binnen dit geheel. Een drietal personen -vanuit een andere invalshoek werkzaam binnen dit cultuureducatie veld- zijn om commentaar gevraagd op het onderzoek naar de cultuurcoach. De commentaren zijn hieronder weergegeven.

Theisje van Dorsten werkt bij het project 'Cultuur in de spiegel' aan de Rijks Universiteit Groningen. 'Cultuur in de spiegel' is een samenwerkings project van de Rijksuniversiteit Groningen en de SLO- het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Doel van het project is een theoretisch kader en een raamleerplan voor een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs te ontwikkelen. Theisje van Dorsten is als AIO aan dit project verbonden, zij richt zich op de leeftijdsgroep 4-10 jaar. Gevraagd is om door de bril van het project 'Cultuur in de spiegel' naar het onderzoeksmateriaal van de cultuurcoach te kijken en te reageren.

De cultuurcoach in de spiegel

Theisje van Dorsten

Het is altijd afwachten hoe een nieuwe overheidsregeling uiteindelijk vorm krijgt in de praktijk. Uit het onderzoek van Dirk Monsma blijkt dat dit bij de cultuurcoach regeling niet anders is. Na twee jaar is het tijd om de balans op te maken en te kijken wie de cultuurcoach nu eigenlijk is en wat deze toevoegt aan het culturele veld. Uit de interviews met cultuurcoaches, scholen en culturele instellingen die zijn afgenomen blijkt een grote verscheidenheid aan typen cultuurcoaches. De één is een vakleerkracht, terwijl de ander meer als coördinator fungeert. Alle cultuurcoaches delen echter een gezamenlijk doel: het verbinden van culturele instellingen en scholen. De cultuurcoach zou op inhoudelijk vlak een grote slag kan slaan als het gaat om het verbinden van binnenschoolse en buitenschoolse activiteiten. Het theoretisch kader van het onderzoeksproject *Cultuur in de Spiegel*, naar een doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie, dat momenteel wordt uitgevoerd aan de Rijksuniversiteit Groningen zou de cultuurcoach wellicht juist op dit gebied kunnen ondersteunen.

Het theoretisch kader van Cultuur in de Spiegel

Het is vaak onduidelijk wat er wordt verstaan onder cultuuronderwijs. Welke vakken vallen er bijvoorbeeld onder en welke niet? Ook het onderlinge verband tussen de cultuurvakken is niet altijd helder. In welk opzicht zijn de kunstvakken bijvoorbeeld iets anders dan erfgoed en welke kenmerken hebben zij gemeenschappelijk? Ook het belang en doel van cultuuronderwijs is vaak weinig onderbouwd. Vanuit de behoefte aan een wetenschappelijk onderbouwd kader voor cultuuronderwijs is het onderzoeksproject *Cultuur in de Spiegel* ontstaan. Dit kader geeft aan wat het eigen karakter is van de cultuurvakken, hoe deze met elkaar samenhangen en welke vermogens zij bij kinderen en volwassenen ontwikkelen.

De theorie van *Cultuur in de Spiegel* laat zien dat mensen voortdurend betekenis geven aan hun omgeving. Dat is nodig omdat onze omgeving niet iets statisch is, maar voortdurend verandert. Dat wil zeggen dat de wereld om ons heen nooit helemaal hetzelfde is als zoals we ons deze herinneren. De afwijking tussen onze herinnering en onze omgeving kan klein zijn, bijvoorbeeld als een collega een ander kapsel heeft of andere kleren draagt, of groot, bijvoorbeeld als je gaat verhuizen en je je weg moet vinden in een nieuwe stad. Om toch te kunnen functioneren in een veranderlijke omgeving gebruiken mensen vier basisvaardigheden: waarneming, verbeelding, conceptualisering en analyse. Deze basisvaardigheden zijn manieren om het verschil tussen onze herinneringen en de wereld zoals we die op dat moment ervaren te overbruggen. Door onze omgeving te vergelijken met wat we al weten, zijn we in staat om de stroom aan informatie die op ons afkomt te plaatsen binnen de context van ons geheugen. De inzet van deze basisvaardigheden noemen we *cultuur*. Omdat we veel van onze herinneringen delen met anderen, is onze cultuur voor een groot deel gemeenschappelijk.

De culturele basisvaardigheden staan in een logisch verband met elkaar en vloeien uit elkaar voort. Dat wil zeggen dat waarneming een voorwaarde is voor verbeelding, net zoals verbeelding nodig is voor conceptualisering. Bij waarneming vergelijk je zintuiglijke informatie met je herinneringen. Door wat je ervaart te koppelen aan je herinneringen kun je je omgeving herkennen. De verbeelding gaat een stap verder dan waarnemen alleen. Bij verbeelding plaats je herinneringen in een nieuw verband waardoor nieuwe vormen of ideeën ontstaan. Je kunt je niet alleen een voorstelling maken van de wereld zoals zij is, maar ook van hoe deze er uit zou kunnen zien. Conceptualisering is een abstractere vorm van betekenisgeving dan waarneming en verbeelding en is een zeer efficiënte manier van informatie-ordering. Een breed scala aan ervaringen en herinneringen kunnen namelijk worden geplaatst onder één concept. Taal is een goed voorbeeld van conceptualisering. Wanneer je een taal deelt met iemand kun je heel makkelijk en efficiënt communiceren omdat je dezelfde symbolen gebruikt om de werkelijkheid mee te duiden. Analyse is de meest abstracte vorm van cultuur. Bij analyse probeer je de complexiteit van de wereld te begrijpen door te zoeken naar de structuren die aan de werkelijkheid ten grondslag liggen. Wetenschappelijk onderzoek is een goed voorbeeld van een analytische benaderingswijze.

Een deel van onze omgeving is de cultuur zélf en ook aan het culturele gedrag van mensen geven we betekenis. Dit noemen we *cultureel zelfbewustzijn*. Ook hiervoor gebruiken we de vier vaardigheden. Bij de reflectie op cultuur spreken we echter van zelfwaarneming, zelfverbeelding, zelfconceptualisering en zelfanalyse omdat we reflecteren op onszelf, anderen, onze eigen cultuur of andere culturen. De basisvaardigheden blijven dus hetzelfde, alleen geef je bij cultureel zelfbewustzijn niet betekenis aan de omgeving als geheel, maar aan één aspect van die omgeving: de cultuur. Het cultureel zelfbewustzijn wordt ontwikkeld in cultuuronderwijs. In cultuuronderwijs reflecteer je dus altijd op

een aspect van cultuur (het onderwerp) door een basisvaardigheid in te zetten (zelfwaarneming, zelfverbeelding, zelfconceptualisering of zelfanalyse, of een combinatie van deze). Omdat een basisvaardigheid niet in het luchtledige kan bestaan, kies je een medium om deze in uit te drukken (bijvoorbeeld een muziekinstrument of een penseel). Deze drie componenten (onderwerp, basisvaardigheid en medium) staan daarom centraal in het cultuuronderwijs. Hierbij is het belangrijk rekening te houden met het ontwikkelingsniveau en de achtergrond van de leerlingen, omdat deze mede bepalen hoe de leerling kan reflecteren op cultuur.

Om de mogelijke bruikbaarheid van dit theoretisch kader voor de activiteiten van de cultuurcoach te beschrijven, heb ik de interviews in het onderzoek van Dirk Monsma als uitgangspunt genomen. Deze laten op een zestal punten een mogelijke toepassing van het theoretisch kader van *Cultuur in de Spiegel* voor de praktijk van de cultuurcoach zien. Ik zal deze zes punten hieronder kort schetsen.

1 Inventarisatie

Gezien de onduidelijkheid die er heerst omtrent de precieze invulling van de cultuurcoach functie kan het zinvol zijn om te inventariseren wat deze precies doet en in welke context. Met andere woorden: wat gebeurt er aan cultuuronderwijs binnen en buiten de school en wat voegt de cultuurcoach hier aan toe. Vanuit de theorie van *Cultuur in de Spiegel* gaat het hier dus niet alleen om de aandacht voor de verschillende media (bijvoorbeeld tekenen, dans of drama), maar ook om de basisvaardigheden die worden geoefend in die lessen. Een dergelijke inventarisatie van de status quo op een school en in de culturele instelling kan een startpunt zijn voor de verdere invulling van culturele activiteiten.

2 Visie/doelstellingen

Uit de interviews blijkt dat er lang niet altijd gewerkt wordt vanuit een (school)

visie op cultuuronderwijs. Als er al een visie is, is deze vaak heel algemeen geformuleerd “Doelstelling van rekenonderwijs is kinderen leren rekenen en doelstelling van kunstonderwijs dat kinderen ermee in aanraking komen en vaardig worden in een aantal disciplines en plezier er in krijgen”. Vanuit het theoretisch kader zou een visie veel specifiek geformuleerd kunnen worden waarbij er meer aandacht is voor het type kinderen dat deelneemt aan het onderwijs en de manier waarop je graag zou willen dat de kinderen reflecteren op cultuur. Een duidelijk geformuleerde visie kan helpen om bewuste keuzes te maken voor het culturele aanbod binnen en buiten de school: waarom wil je dat die les er komt voor die kinderen?

3 Samenhang

Het creëren van samenhang zowel horizontaal (tussen de cultuurvakken onderling en tussen de cultuurvakken en overige vakken) als vertikaal (tussen de verschillende schooljaren en tussen het binnenschoolse en buitenschoolse aanbod) begint bij een inventarisatie van het huidige aanbod (zie punt 1). Vervolgens kan op basis van een visie of doelstelling een keuze worden gemaakt voor een de invulling van het cultuuronderwijs (zie punt 2). Uit de interviews blijkt een opvallend sterke nadruk op de mediale vaardigheden in de lessen van de cultuurcoach. De cultuurcoach besteedt met name aandacht aan het oefenen van de vaardigheden in een specifiek medium, bijvoorbeeld in muziek of dans. Inhoudelijke verbindingen met andere vakken of het binnenschoolse en buitenschoolse programma zijn er nauwelijks “[De relatie met andere vakken] staat nog echt los”. Vanuit het kader van *Cultuur in de Spiegel* bestaat een les altijd uit drie componenten: een onderwerp (welk aspect van cultuur staat centraal?), een basisvaardigheid (welke vaardigheid gebruik je om te reflecteren op het onderwerp?) en een medium (welk medium gebruik je om de basisvaardigheid mee uit te drukken?). Deze drie componenten kunnen niet los van elkaar bestaan. Door naast mediale vaardigheden ook te kijken naar het onderwerp dat je wilt behandelen

en de basisvaardigheden die je gaat ontwikkelen bij de kinderen, maak je inzichtelijker hoe de verschillende lessen en vakken zich tot elkaar verhouden. De ene les kan bijvoorbeeld vooral gericht zijn op de zelfverbeelding, terwijl een andere de zelfconceptualisering centraal stelt. Door de dwarsverbanden tussen binnenschoolse en buitenschoolse activiteiten niet alleen te zoeken in het oefenen van een medium, maar ook in de vaardigheden en het onderwerp, ontstaan er meer mogelijkheden om een samenhangend cultuuraanbod te creëren.

4 Specifieke kenmerken van de cultuurcoach

De relatief grote vrijheid die er is bij de invulling van de cultuurcoach functie roept ook de vraag op wat een cultuurcoach nu eigenlijk is en doet. Het onderzoek van Dirk Monsma geeft aan dat “[de] introductie van de cultuurcoach uniek [is], het is een toevoeging boven op het reguliere van school en culturele instelling. Zeker als het in uitvoerende zin wordt ingevuld dan onderscheidt de functie zich, omdat er een kunstenaar de school kan binnenstappen en binnen en buiten school activiteiten kan organiseren als brug tussen school en culturele instelling”(p. 9). Het is de vraag of de cultuurcoach ook op inhoudelijk vlak een unieke functie vervult binnen het culturele veld. Dit zou een interessante invalshoek zijn voor een analyse van de werkzaamheden van een cultuurcoach vanuit het kader van *Cultuur in de Spiegel*. Kan het zo zijn dat een cultuurcoach die opereert vanuit twee werelden (de culturele instelling en de school), een andere invulling geeft aan de reflectie op cultuur dan iemand die deze achtergrond en brugfunctie niet heeft?

5 Leren en doen

In verschillende interviews wordt gerefereerd aan een onderscheid tussen leren en doen. Vanuit het theoretisch kader van *Cultuur in de Spiegel* bestaat deze tweedeling niet. Je leert betekenis te geven aan je eigen cultuur of die van anderen door je herinneringen in te zetten. Dit is dus altijd actief. Je kunt alle basisvaardigheden zowel productief (bijvoorbeeld door iets te maken) als

receptief (bijvoorbeeld door te luisteren) gebruiken, maar in beide gevallen reflecteer je op een onderwerp. Je kunt kinderen dus ook iets leren (reflectie op een onderwerp) door ze iets te laten doen.

6 Evaluatie

Uit de interviews blijkt dat evaluatie vaak gebeurt op basis van goed gedrag, samenwerking of plezier. Het probleem met deze vormen van evaluatie is dat ze niet specifiek zijn voor cultuuronderwijs. Daarnaast wordt er soms ook geëvalueerd op basis van vaardigheden met een medium. Door het eigen karakter van cultuuronderwijs binnen en buiten de school te expliciteren in een visie en doelstellingen, wordt het makkelijker om te evalueren. De evaluatie gaat dan over die doelstellingen die expliciet door de cultuurvakken centraal worden gesteld en deze kan zowel mediale vaardigheden, basisvaardigheden of kennis over het onderwerp omvatten.

De zes punten die uit de interviews naar voren komen geven mijns inziens aan dat de activiteiten van de cultuurcoach inhoudelijk meer verdieping zouden kunnen krijgen wanneer deze ondersteund worden door het wetenschappelijke kader van *Cultuur in de Spiegel*. Het kader zou een aanvullende betekenis kunnen geven aan de brugfunctie die de cultuurcoach karakteriseert. Ik denk dat het belangrijk is deze inhoudelijke dimensie verder te ontwikkelen en te expliciteren omdat het de verbindende kwaliteiten van de cultuurcoach onderstreept.

Eeke Wervers werkt bij Cultuurnetwerk Nederland. Cultuurnetwerk is het landelijke expertisecentrum voor cultuureducatie en verzamelt, beheert, genereert en verspreidt alle mogelijke kennis over cultuureducatie. Eeke Wervers is daar senior projectleider met als aandachtsgebieden primair onderwijs (Interne Cultuur Coördinator), voorgezet onderwijs en lerarenopleidingen. Vanwege haar kennis en betrokkenheid bij de begeleiding van Interne cultuurcoördinatoren is haar gevraagd op de ontwikkeling van de cultuurcoach te reageren. Vooral omdat in het onderzoek naar voren kwam dat een groot aantal cultuurcoaches een coördinerende opdracht mee krijgen. Hoe ligt dan die relatie tussen die twee functies?

Cultuurcoördinator en cultuurcoach: het beste cultuuronderwijs voor kinderen

Eeke Wervers

Sinds 2004 worden overal in Nederland cultuurcoördinatoren opgeleid, zogeheten interne cultuurcoördinatoren of ICC'ers. Over het algemeen zijn dat leerkrachten die de ICC-cursus hebben gevolgd en daarvoor een certificaat hebben behaald. Inmiddels zijn er ruim 3.700 ICC'ers. Daarnaast zijn er nog veel andere leerkrachten die vergelijkbare (coördinatie)taken op het gebied van cultuureducatie uitvoeren.

Taken

ICC'ers schrijven tijdens de cursus een activiteiten- of beleidsplan cultuureducatie voor hun school. Ze brengen hun culturele omgeving in kaart, maken kennis met relevante cultuurproducenten en onderzoeken hoe cultuureducatie een plek kan krijgen in het onderwijsprogramma van hun school. Dat is het uiteindelijke doel van de cursus, en daarmee de belangrijkste taak van de ICC'er: hoe kun je het beste cultuuronderwijs organiseren en geven aan de kinderen

van jouw school en in jouw regio, wat is daarvoor nodig en wie binnen en buiten de school zijn daarbij betrokken?

De ICC'er is contactpersoon en adviseur binnen de school voor directie en collega's. Ook is hij contactpersoon voor cultuurproducenten als theater- of dansgroepen, individuele kunstenaars en bemiddelaars van ondersteuningsinstellingen. Kortom een spin in het web voor cultuureducatie.

Netwerk

Na de cursus nemen de meeste ICC'ers deel aan netwerkbijeenkomsten. Deze bijeenkomsten worden georganiseerd door ICC-trainers en zijn gericht op uitwisseling en informatie. ICC'ers wisselen er ervaringen uit over *good practices* en knelpunten. Ze presenteren eigen materiaal en resultaten van projecten. De trainers nodigen soms sprekers uit om de ICC'ers te informeren over actuele of relevante onderwerpen, of ze organiseren workshops. Het netwerk is dé plek waar nieuwe (onderwijs)ontwikkelingen worden ingebracht en besproken. Voorbeelden zijn de kennisbasis cultuureducatie en ontwikkelingen in de brede school.

Landelijk

Het ministerie van OCW faciliteert een landelijk project, dat activiteiten ontwikkelt die regionale activiteiten overstijgen. Zo is er een website, www.cultuurcoordinator.nl, met informatie, interviews, actuele literatuur en een agenda met bijeenkomsten. Het projectteam organiseert een keer per twee jaar een grote landelijke bijeenkomst en samen met ICC-trainers regionale bijeenkomsten. Via een digitale nieuwsbrief worden de ICC'ers geïnformeerd over landelijke ontwikkelingen.

Samen met trainers worden ontwikkelingen en trends gevolgd, en waar nodig wordt materiaal ontwikkeld. Een voorbeeld rond de brede school is een blauwdruk om leidsters in de buitenschoolse opvang (BSO) te leren om te werken met culturele activiteiten.

Brede school

Een belangrijke ontwikkeling is de brede school. Steeds meer ICC'ers werken op een brede school, wat niet zo vreemd is gezien de grote toename van het aantal brede scholen. Vaak vormen een of meer basisscholen, de kinderopvang, peuterspeelzaal en BSO samen de brede school. Al deze partijen werken met culturele activiteiten, maar vaak weten ze van elkaar niet wat ze doen.

De ICC'er werkt dan vooral binnen de basisschool, de brede school coördinator organiseert culturele activiteiten voor de overige partners. Er is maar weinig afstemming, zodat er voor de kinderen weinig samenhang ontstaat tussen de verschillende cultuuractiviteiten. Ook qua organisatie en financiën is het niet effectief noch efficiënt.

Afstemming

De ICC'er, de brede school coördinator en de cultuurcoach: drie personen die zich bezig houden met (de coördinatie van) cultuureducatie in de brede school.

Hoe kunnen deze mensen hun taken het beste op elkaar afstemmen?

Wanneer de verantwoordelijkheid voor cultuureducatie voor de brede school als geheel bij de ICC'er ligt, heeft dat invloed op de taken van beide anderen.

In dat geval doet hij voor de uitvoering binnen het onderwijs een beroep op zijn collega-leerkrachten, en op de brede school coördinator voor de activiteiten in samenwerking met partners als BSO en peuterspeelzaal. De cultuurcoach kan zijn expertise en netwerk inzetten om de juiste kunstenaars of docenten voor te dragen. Wanneer de ICC'er zich vooral richt op de binnenschoolse cultuureducatie, en de brede school coördinator zich richt op sport, kan de cultuurcoach een belangrijke organiserende en inhoudelijke taak krijgen.

Kwaliteit

Het gemeenschappelijk doel van bovenstaande activiteiten en personen is het beste cultuuronderwijs voor kinderen. Het verbeteren van de inhoudelijke kwaliteit van cultuureducatie is daarvoor een voorwaarde. Betrokkenen bij

of partners van de brede school zullen hiervoor moeten samenwerken vanuit een gedeelde visie op onderwijs en cultuur. Wanneer duidelijk is wat de rol en functie van cultuureducatie in de brede school is, kan een taakverdeling worden gemaakt. Een sterke ICC'er kan samenwerken met een cultuurcoach die vooral werkt met kinderen. Andersom kan de cultuurcoach veel organisatorisch en inhoudelijk werk doen, terwijl de ICC'er vooral gericht is op het onderwijsprogramma van de basisschool. Afhankelijk van zijn kwaliteiten kan de brede school coördinator faciliteren, mee organiseren of inhoudelijk meedenken.

Van groot belang is in ieder geval uitwisseling, samen ontwikkelen en samen nieuwe ontwikkelingen volgen en delen.

Claudy Oomen werkt bij Oberon. Dit is een onafhankelijk onderzoeks- en adviesbureau voor de onderwijs- en welzijnssector. Opdrachtgevers zijn meestal gemeenten, schoolbesturen ministeries en VNG. Claudy Oomen is onderzoeker en adviseur. Zij is een van de samenstellers van de 'Monitor 2008-2009, Cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs' en de 'Jaarberichten, brede scholen in Nederland'. Aan haar is de vraag gesteld vanuit die kennis te reageren op het onderzoek naar de cultuurcoach.

Reactie op 'Cultuurcoach. Schakel tussen school en culturele instelling'

Claudy Oomen

Deze reactie schrijf ik vanuit mijn functie als onderzoeker-adviseur bij Oberon. Daar ben ik betrokken bij veel projecten op het gebied van de brede school en cultuureducatie, zoals de jaarberichten brede school en de monitoren cultuureducatie. Ik bekijk het onderzoek naar de cultuurcoach van Dirk Monsma vooral vanuit het perspectief van de brede school: hoe verhoudt de cultuurcoach zich tot combinatiefunctionarissen in het algemeen (dus uit alle sectoren) en wat heeft de cultuurcoach aan de brede school toe te voegen?

De feiten

Voor het Jaarbericht brede scholen 2009, hebben we een groot aantal brede scholen ondervraagd. Van de brede scholen waar primair onderwijs in zit, heeft driekwart een combinatiefunctionaris aangesteld. Bij brede scholen met voortgezet onderwijs zijn dat er veel minder (27%). De combinatie sport-onderwijs komt verreweg het meest voor: respectievelijk 76% (PO) en 47% (VO) van de brede scholen met een combinatiefunctionaris geeft dat deze werkzaam is in de sportsector. Cultuur komt op de tweede plaats, maar wel ver daar achter: 1/3 van de brede scholen (PO en VO) met een combinatiefunctionaris heeft er één die werkzaam is in de culturele sector (dus een cultuurcoach).

De combinatiefunctionaris als voorloper

Het model van Willemsen' maakt onderscheid tussen verschillende vormen van samenwerking tussen partners binnen de brede school:

<i>Back to back</i>	De organisaties hebben geen zicht op elkaar, er is geen of minimale samenwerking en ruimten worden niet gedeeld of multifunctioneel gebruikt.
<i>Face to face</i>	De organisaties hebben een open houding naar elkaar. Ze kennen elkaars expertise, stemmen hun werkzaamheden op elkaar af en enkele ruimten worden multifunctioneel gebruikt.
<i>Hand in hand</i>	Het geheel is meer dan de som der delen. Er is sprake van synergie en door nauw samen te werken kunnen de organisaties samen een kwalitatief hoger voorzieningenniveau realiseren. Waar mogelijk wordt van elkaars ruimten gebruik gemaakt.
<i>Cheek to cheek</i>	De afzonderlijke organisaties geven hun autonomie (gedeeltelijk) op en gaan op in één organisatie, die een integraal aanbod verzorgt. Wat het gebruik van het gebouw betreft geldt: niets is van iemand, alles is van iedereen.

Combinatiefunctionarissen zijn, bij wijze van spreken, voorlopers van het 'integrale model' (cheek to cheek), waarbij alle medewerkers van de brede school onder één organisatie vallen. De praktijk wijst uit dat er, buiten de combinatiefunctionarissen, nauwelijks op deze manier wordt samengewerkt: slechts 1% (PO) respectievelijk 2% (VO) van de brede scholen geeft aan cheek to cheek samen te werken; face to face samenwerking komt het vaakst voor. Face to face is in feite de minimumvariant, bij back to back ben je geen brede school. Blijkbaar is het samenbrengen van organisaties op kleine schaal (met één of meerdere combinatiefunctionarissen) wel goed mogelijk, maar gaat het op dit moment nog veel te ver om van de hele brede school één organisatie te maken.

Graag meer verbinding binnen- en buitenschools leren

Combinatiefunctionarissen zijn in de positie om een functie te vervullen binnen de school (binnen het curriculum) én buiten de school (in het naschoolse programma). Dat stelt ze in staat om verbindingen te leggen tussen wat er binnen en buiten de school gebeurt. In algemene zin zijn brede scholen nog niet zo ver met het realiseren van een dergelijke verbinding¹: slechts een kwart van de brede scholen (PO) zegt dat er een doorgaande lijn is van binnen- naar buitenschoolse activiteiten. Werken de cultuurcoaches daar wel aan? Uit het onderzoek naar de cultuurcoaches van Dirk Monsma blijkt dat dit tegenvalt: 'In de meeste gevallen kent de naschoolse activiteit geen verbinding met de binnenschoolse activiteiten.' Ook bij de portretten uit het onderzoek valt op dat de meeste activiteiten binnenschools plaatsvinden, en dat de cultuurcoach als het ware de rol van 'gastdocent' vervult. Dat is jammer, want door lessen te verzorgen brengt de cultuurcoach zijn eigen expertise en passie de school in, maar het zou nog mooier zijn als kinderen vervolgens ook in de setting van de instelling zelf zouden kunnen leren. Bij het portret van Andrea (museum) zien we dat wel terug. We kunnen stellen dat veel cultuurcoaches hier kansen laten liggen, maar dat past wel binnen de algemene tendens: het leggen van een verbinding tussen binnen- en buitenschools leren is een aandachtspunt voor de brede school als geheel.

Vraag en aanbod komen samen

Waar ik wel blij van word, is dat de cultuurcoach en de leerkracht echt samenwerken aan de ontwikkeling van het programma. Dirk Monsma rapporteert:

'Doordat er veel contact met de groepsleerkrachten is kunnen de plannen die ze hebben vaak eerst voorgelegd worden aan de school om zo goed mogelijk aan te sluiten op de doelgroep. Er is dan ruimte om het aanbod tijdens de lessenserie aan te passen op basis van eigen ervaringen in de klas en feedback van de daarbij aanwezige groepsleerkrachten.' Dit is een ideale situatie: er wordt werkelijk maatwerk geleverd aan de leerlingen. Artistieke vrijheid en passende didactiek komen samen.

Scholen hebben nogal eens kritiek op de aanbodgerichte houding van culturele instellingen; instellingen daarentegen geven aan dat de vragen van scholen vaak erg vaag zijn³. Zij willen kinderen juist laten kennismaken met hun bijzondere aanbod. Bovendien is het voor een culturele instelling (zeker een kleine) haast niet mogelijk om voor iedere school op maat te werken. Met de cultuurcoach kan dat wel, omdat de coach in de school zelf werkt en daarvoor gefaciliteerd wordt. Dat is werkelijk een verdienste van de combinatiefuncties, mooi om te zien dat het in de praktijk ook echt zo blijkt te werken.

Kwaliteit en beleving

Brede scholen zijn te spreken over de komst van combinatiefunctionarissen, zo blijkt uit het Jaarbericht. De meerwaarde zit hem volgens hen onder meer in de kwaliteitsverbetering van de activiteiten. Dit zien we ook terug in het onderzoek van Dirk Monsma. Voor de komst van de cultuurcoach waren de creatieve activiteiten in het curriculum beperkt tot de lessen tekenen en handvaardigheid die door de leerkrachten zelf werden gegeven. 'Toen was kunsteducatie vooral knutselen (...) dat was bij wijze van spreken knippen en

¹ Willemsen (2003). Multifunctionele accommodaties. Onderzoek naar de uitgangspunten van en sturingsmogelijkheden voor het bouwproces van multifunctionele huisvesting. Enschede: Universiteit Twente.

² Oomen, Kruijer, Van der Grinten, Van der Linden & Dubbelman (2009). Brede scholen in Nederland. Jaarbericht 2009. Utrecht: Oberon.

³ Zie ook: Oomen, Visser, Donker, Beekhoven, Hoogeveen & Haanstra (2009). Cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs. Monitor 2008-2009. Hoofdstuk 5. Utrecht: Oberon/Sardes.

plakken'. Er was behoefte aan meer diepgang in het creatieve aanbod. De cultuurcoaches hebben daar invulling aan gegeven met hun eigen expertise. Maar belangrijker in mijn ogen is toch dat de cultuurcoach vanuit een andere invalshoek werkt. Een goed voorbeeld uit de portretten is Adri, de medewerker van het poppodium die zagezegd 'geen type onderwijzer' is, hij is erg naturel en kan heel goed bij de leerlingen aansluiten. Een ander goed voorbeeld is Jonas, de componist die met zijn onderzoekende en filosofische houding de kunst de klas in brengt. Scholen zijn enthousiast over die gepassioneerde van de cultuurcoach: 'Dit komt zo uit iemands hart. Ik kan het wel leren uit boeken, maar die passie en dat gevoel om kinderen te enthousiasmeren voor iets, ik denk dat je dat alleen op die manier kan doen.'

Conclusie

Ondanks dat er wel knelpunten zijn, vind ik dat we kunnen vaststellen dat de cultuurcoaches van grote waarde zijn voor de brede school. Sterker nog, ik denk dat het aanstellen van een cultuurcoach de manier is om de expertise, de passie en het netwerk van een culturele instelling te laten samenkomen met de vraag van het onderwijs. Als het leidt tot beter maatwerk voor leerlingen en hogere kwaliteit kunstonderwijs, dan heb je al heel wat bereikt. De cultuurcoaches zouden wel (als het nodig is) ondersteuning moeten krijgen op het gebied van didactiek en het omgaan met groepen leerlingen, maar laat ze authentiek blijven, juist dat voegt iets toe. De uitdaging ligt vooral in het zoeken van de verbinding tussen binnen- en buitenschools: laat de kinderen ook bij de instelling, en buiten het curriculum om, dingen doen, en maak het echt *brede school*.

Colofon

Deze publicatie en het inventariserende onderzoek naar de cultuurcoach is uitgevoerd in opdracht van de Cultuurformatie. De Cultuurformatie is een strategisch samenwerkingsverband van enkele tientallen kunstenaarsorganisaties en culturele koepels.

De Stuurgroep Brede Scholen van de Cultuurformatie bestaat uit Cultuurnetwerk Nederland, Erfgoed Nederland, Kunstconnectie, Kunstenaars en Co, Kunstfactor, Muziekcentrum Nederland, Probiblio, Raad van Twaalf, Theater Instituut Nederland en de Vereniging van Schouwburgen Concertgebouw Directies.

De cultuurformatie is mede initiatiefnemer van de 'Impuls brede school, sport en cultuur' en werkt daarbij samen met onder meer NOC*NSF en de VNG, waardoor duizenden combinatiefunctionarissen aan de slag gaan met programma's rond sport en cultuur in de brede school. De combinatiefunctionaris in de culturele sector heet cultuurcoach.

Gedurende de introductie van de cultuurcoach in de gemeenten laat de Cultuurformatie zich bijstaan door een redactieraad bestaande uit de volgende leden: Anna van der Goot, Eeke Wervers, Karin Kievit, Marian van Miert, Melissa Bremmer, Mimoun Himmit, Liesbeth van Droffelaar, Theisje van Dorsten, Hans Muiderman en Dirk Monsma.

De redactieraad leverde een actieve bijdrage aan het becommentariëren van het onderzoek naar de cultuurcoach.

Aan het onderzoek werkte Marian van Miert mee van de Cultuurformatie.

Zij verzamelde gegevens, voerde de gesprekken met de cultuurcoach

en observeerde bij de activiteiten. Hans Muiderman sprak met culturele instellingen en adviseerde rond inhoud en tekst. Eileen Monsma adviseerde rond de opzet van het onderzoek en analyseerde de gegevens.

Interviews waren er met de volgende personen: Adri Karsenberg, Marieke Klein Gunnewiek, Lineke Schilmoller, Coen Bais, Andrea Jacobs, Karen de Moor, Annemiek van Venrooij, Marjolein van den Akker, Barbara Brouwer, mw J. Lancée-Riedstra, Marileen Fabels, Hendrik Jan Houtsma, Maria Hoed, Saskia Mastenbroek, Jan Klerk, Lilian Vos, Jonás Bisquert, Debora Patty, Corina Post.

Daarnaast werden enkele experts geraadpleegd: Karin Hoogeveen, Claudy Oomen, Carolien Hermans, Tanja Kerkvliet.

Redactie van de publicatie is verzorgd door Ruud Hisgen van Direct Dutch.

De vormgeving is van Ab Bol.

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door het ministerie van OCW.

Voor meer informatie over de cultuurcoach

www.cultuurcoach.org

www.cultuurformatie.nl

Contact:

info@cultuurcoach.org

Adres

De Cultuurformatie
Muziekgebouw aan het IJ
Piet Hein kade 5
1019 BR Amsterdam

De Cultuurformatie

Muziekgebouw aan het IJ

Piet Hein kade 5

1019 BR Amsterdam

www.cultuurformatie.nl

Prijs van dit boekje: 15,- euro

Amsterdam, november 2010